

ВАЛИДАЦИЈА НА НЕФОРМАЛНОТО И ИНФОРМАЛНОТО УЧЕЊЕ ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА И ПРЕПОРАКИ ЗА МАКЕДОНИЈА

*Компаративна анализа на институционалните рамки, процедурите
и инструментите за валидација на неформалното и информалното
учење во Европа*

и

*препорачки за решенија во контекст на Македонија,
вклучувајќи го и користењето на актуелните добри практики и поуки*

Содржина

Кратенки.....	5
1. Извршно резиме.....	7
2. Вовед.....	9
2.1. Заднина.....	9
2.2. Цел.....	11
2.3. Водечки принципи и методологија.....	12
3. Компаративна анализа: Европски контекст.....	15
3.1. Воведни забелешки.....	15
3.2. Избор на држави.....	17
3.3. Анализа на можните институционални рамки.....	18
Да резимираме.....	29
3.4. Фази во процесот на валидација.....	30
3.5. Профил на практичарите (лицата), кои ја реализираат валидацијата.....	40
3.6. Основни карактеристики на системите за квалификации, стандардите и рамките за обезбедување на квалитетот на процесот на валидација.....	43
3.7. Методи/инструменти за валидација.....	45
4. Контекстот во Македонија.....	47
5. Препораки.....	61
5.1. Искористување на постојните локални капацитети.....	61
5.1.1. Општи капацитети на засегнатите страни.....	63
5.1.2. Капацитети во врска со евентуалните информативни канцеларии за валидација на неформалното и информалното учење.....	65
5.1.3. Капацитети во врска со евентуалните кариерни центри за валидација на неформалното и информалното учење.....	66
5.2. Фази во процесот на валидација.....	66

5.3. Профил на лицата (практичари), кои се вклучени во валидацијата.....	69
5.4. Систем на квалификации, стандарди и обезбедување квалитет.....	69
5.5. Методи и инструменти за валидација.....	70
6. Заклучоци	71
7. Анекси.....	75
Избрана литература.....	77

Кратенки

ЦОВ	Центар за образование на возрасни
АРМ	Асоцијација на работодавачи на Македонија
CEDEFOP	Европски центар за развој на стручната обука
ДИЦ	Државен испитен центар
DVV Интернационал	Institute for International Cooperation of the German Adult Education Association (DVV International), Bonn, Germany
СКМ	Стопанска комора на Македонија
ECTS	Европски кредит- трансфер систем
ЕРК	Европска рамка на квалификации
АВРМ	Агенција за вработување на Македонија
ЕСФ	Европски социјален фонд
ЕТ 2020	Цели на образование и обука 2020
ЕТФ	Европска фондација за обука
ЕУ	Европска Унија
ЦДУ	Центар за доживотно учење
LLL	Доживотно учење
МТСП	Министерство за труд и социјална политика
МОН	Министерство за образование и наука на Македонија
МРК	Рамка на квалификации во Македонија
НВО	Невладина организација
НРК	Национална рамка на квалификации
VET	Стручно образование и обука

1. Извршно резиме

Република Македонија, како земја кандидат за членство во Европската Унија прави континуиран и значителен напредок во усогласувањето на својот образовен систем со образовните политики и стандарди на Европската Унија. Тука се вклучени и нови активности, во прв ред валидацијата на неформалното и информално учење, кој процес во моментов го обмислуваат и развиваат македонскиот Центар за образование на возрасни (ЦОВ) и Европската фондација за обука (ЕТФ), заедно со другите релевантни засегнати страни (повеќе за ова во Поглавјето 2 - Вовед).

Целта на оваа анализа е да придонесе кон развојот на процесот за валидација на неформалното и информално учење во Македонија, така што ќе направи компаративна анализа на најчестите модели и практики на валидација на неформалното и информално учење во Европа, со посебен акцент врз три држави од ЕУ (Словенија, Финска и Исланд) и истовремено одблиску го разгледува контекстот за валидација во Македонија со ставање акцент врз тоа колку се користат локалните потенцијали и која би била евентуалната улога на Центарот за образование на возрасни (ЦОВ) во тој процес (види Поглавје 3 – Споредбена анализа: Европски контекст; и Поглавје 4 – Македонски контекст).

Оваа публикација е изготвена како резултат на соработката меѓу македонскиот Центар за доживотно учење (ЦДУ) и Центарот за образование на возрасни (ЦОВ), во рамките на долгорочната поддршка овозможена од Центарот за доживотно учење на Центарот за образование на возрасни, со истовремена поддршка од Институтот за меѓународна соработка на Германскиот Сојуз на Народни универзитети (DVV Интернационал) од Бон, Германија, и со финансиска помош од Сојузното министерство за економска соработка и развој (BMZ) на Сојузна Република Германија.

Врз основа на анализата на **европските модели и практики** и на локалните капацитети, дојдено е до следниве заклучоци (види Поглавје 6: Заклучоци):

- **Не постои оптимално, „точно“ или препорачано решение за развивање на национални процеси за валидација на неформалното и информалното учење.** Главен принцип кој треба да се земе предвид се **одржливоста и функционалноста** на моделите и решенијата за валидација на неформалното и информално учење. Валидацијата мора да одговара на целта и да одговара на контекстот во кој се спроведува. Неопходно е да се идентификуваат и соодветни активности кои создаваат одржливи решенија.
- **Главната разлика меѓу напредните и помалку напредните системи за валидација** има помалку врска со нивната структура, а повеќе со јасноста на нивните улоги и задачи, соработката меѓу засегнатите страни, свеста за и довербата во системот за валидација.
- **Решенијата за валидација на неформалното и информалното учење во Европа** се разликуваат во нивните гласни карактеристики: правната рамка, постоењето на стратегија за валидација на неформалното и информалното учење и постоење на структура од институционални и оперативни пристапи.
- **Сличностите меѓу разните модели за валидација на неформалното и информалното учење во Европа** обично се постоењето на сеопфатни рамки, како што се Европската рамка за квалификации (EQF), механизмите за обезбедување квалитет, кредитните системи и слично.

Во контекст на **Македонија** беа донесени следниве заклучоци:

- Согласно европските стандарди, важно е Македонија да воспостави свој процес на валидација на неформалното и информалното учење, кој целосно ќе ги почитува постојните образовни структури, со реално планирање на ресурсите и оптимално искористување на локалните потенцијали и капацитети.
- **Главните прашања кои треба да се решаваат се** сертификатите од валидацијата на неформалното и информалното учење да бидат еднакви со сертификатите стекнати во формалното образование, со што ќе се премости јазот помеѓу понудата и побарувачката на работна сила, ќе се зајакне доживотното учење, вработувањето на возрасните лица и валидација на нивните квалификации, кои се релевантни за нивното вработување.
- Оптималното **искористување на домашните капацитети и потенцијали** е од огромна важност за создавање на одржлива валидација на неформалното и информалното учење во Македонија. Во таа смисла, **Центарот за образование на возрасни**, како јавна институција за образование на возрасни, ги има и стратешките и координативни капацитети и може да дејствува како главен центар за валидација на неформалното и информалното учење.
- Од пресудна важност ќе биде добро осмисленото користење на експертиза, капацитети и мрежи на други јавни и национални тела, комори, здруженија на работодавачи и постојни структури со цел воспоставување на одржливи и функционални решенија за валидација на неформалното и информалното учење во Македонија.

2. Вовед

Оваа публикација е изготвена како резултат на соработката меѓу македонскиот Центар за доживотно учење (ЦДУ) и Центарот за образование на возрасни (ЦОВ), во рамките на долгорочната поддршка што Центарот за доживотно учење му ја овозможува на Центарот за образование на возрасни.

Целта на оваа поддршка е да се придонесе кон градењето на капацитетот на Центарот за образование на возрасни во насока на ефективна и ефикасна имплементација на политиките за образование на возрасни во Македонија, со истовремена поддршка од Институтот за меѓународна соработка на германската асоцијација за образование на возрасни (DVV Интернационал) од Бон, Германија, и со финансиска помош од Сојузното министерство за економска соработка и развој (BMZ) на Сојузна Република Германија.

2. 1. Заднина

Република Македонија, како земја кандидат за членство во Европската Унија прави континуиран и значителен напредок во усогласувањето на својот образовен систем со образовните политики и стандарди на Европската Унија. Министерството за образование и наука раководи и е вклучено во повеќе законски, стратешки и оперативни иницијативи, како што се изготвувањето на национална рамка на квалификации (MQF) и нејзино упатување кон Европската рамка за квалификации (EQF).

Процесот вклучува активности што ги прави државата да се интегрира во Европската област на доживотно учење, со визија да ги еманципира своите граѓани да се движат слободно меѓу различни средини за учење, работни места, региони и држави во потрага по учење. Во оваа смисла, доживотното учење ги опфаќа сите форми на учење – од предучилишното образование до периодот по пензионирањето и истовремено ги вклучува формалното, информалното и неформалното учење.

Формалното, информалното и неформалното учење се дефинираат на следниов начин¹:

Формално учење: Учење кое се случува во организирана и структурирана средина (како што се институции за образование и обука или на самото работно место) и тоа е јасно определено како учење (во смисла на цели, време или ресурси). Формалното учење е намерно учење кое го изведуваат лицата и обично доведува до сертифицирање.

Неформално учење: Учење кое е вградено во планираните активности, а кое не е јасно определено како учење (во смисла на цели во учењето, време за учење или поддршка во учењето), но кое содржи важен елемент на учење. Неформалното учење е намерно учење кое го преземаат лицата и тоа обично не доведува до сертифицирање.

Информално учење: Учење кое е резултат на секојдневните активности (работа, дома или слободни активности). Тоа не е организирано и структурирано во смисла на цели, време или поддршка во учењето). Во повеќето случаи информалното учење не е намерно учење од аспект на поединецот.

¹ Дефиниции на CEDEFOP, види <http://www.cedefop.europa.eu/en/events-and-projects/projects/validation-non-formal-and-informal-learning/european-inventory/european-inventory-glossary>

Иако формалното образование обично е регулирано и тоа е образованието кое најчесто го признаваат работодавачите, давателите на образовни услуги и општеството генерално, валидацијата на неформалното и информалното учење сè уште е релативно нов концепт. Она што е важно е дека истото досега е препознаено како важен аспект на рамката на квалификации за Македонија². Уште повеќе, Министерството за образование и наука и македонскиот Центар за образование на возрасни, во соработка со ЕТФ неодамна (во месец мај 2016 година) изготвија Патоказ за имплементација на систем за валидација на неформалното и информалното учење во Република Македонија (Министерство за образование и наука, 2016). Овој документ е базиран врз европскиот контекст на валидација и на анализа на локалната ситуација, ги зацртува патиштата за валидација на неформалното и информалното учење во контекст на македонската рамка за квалификации и содржи акциски план (чекор по чекор) за нејзина подготовка, пилотирање и целосна имплементација до 2020 година (Центар за образование на возрасни, 2016, стр. 37). Развојот на системот е предвидено да се прави преку партиципативен процес, насочуван од Управен одбор за валидација на неформалното и информалното учење, поврзан со Одборот за национална рамка на квалификации.

Предвиденото развивање на македонскиот систем за валидација на неформалното и информалното учење, како што е предвидено и во патоказот, е целосно усогласено со двата главни европски документа, кои го насочуваат процес на валидација на неформалното и информалното учење – во прв ред тоа се Препораката на Советот за валидација на неформалното и информалното учење (2012), (CEDEFOP, Препорака на Советот од 20 декември 2012 година за валидација на неформалното и информалното учење (2012/С 398/01), 2012) и Европските насоки за валидација на неформалното и информалното учење 2015 (CEDEFOP, Европски насоки за валидација на неформалното и информалното учење, 2015).

Во овој контекст, валидацијата се дефинира како „процес на потврдување, од овластено тело, дека поединецот ги стекнал резултатите од учењето кои се мерат во однос на релевантен стандард (Совет на ЕУ, 2012, стр. 5) со цел

- а) Да се направи видливо често игнорираното и богато учење кое поединецот го стекнал надвор од формалното образование и обука (на пример дома, на работа или преку слободни активности), и
- б) Да му се припише вредност на она што поединецот го научил, без разлика во каква средина се случувало тоа учење, со цел поединецот да може да ги „претвори“ резултатите од тоа учење во идни можности за учење и вработување.

Во таа смисла, патоказот за Македонија става акцент врз придонесот кој се очекува валидацијата на неформалното и информалното учење да го има за македонската економија (така што ќе придонесе кон подобра соодветност помеѓу понудата и побарувачката на пазарот на труд и кон подобро вработување), општеството и образованието (така што ќе овозможи алтернативни патишта за учење во контекст на доживотното учење) и поединците (така што ќе ги еманципира да развиваат и валидираат знаење, вештини и компетенции неопходни за остварување на нивните стремежи и амбиции) (Центар за образование на возрасни, 2016, стр. 9-10).

Како следен чекор, Центарот за образование на возрасни, Европската фондација за обука и претставници од други релевантни сектори, кои се дел од работната група за валидација на неформалното и информалното учење ги утврдуваат деталите на тоа како ќе изгледа процесот на валидација во Македонија, вклучувајќи ги тука задачите и надлежностите на разни институции,

² Европска рамка на квалификации, референтен извештај за македонската рамка на квалификации и самосертифицирање на рамката за квалификации, Министерство за образование и наука на Република Македонија, Скопје, 2016 г.

процедурите за обезбедување квалитет и другите поврзани процедури и регулативи. Во фаза на изготвување се два важни документа: 1) нацрт и концепт на методологијата за валидација на неформалното и информалното учење – пакет за информирање и 2) упатство за процесот на валидација на неформалното и информалното учење. Упатството ќе содржи повеќе детали за тоа како ќе изгледаат процесот на валидација на неформалното и информалното учење, институционалните модели и опциите на располагање, како и разните политички опции. Локалниот контекст во Македонија се карактеризира со високи стапки на невработеност, голем број на нискоквалификувани работници особено кај загрозените и ранливите групи, несовпаѓање помеѓу побарувачката и понудата на пазарот на труд, придружено со ниска свест за учество (и реално слабо учество) во доживотното учење кај возрасното население, поради што тие често имаат чувство дека се „заглавени“ во неповолна ситуација во својот живот. Валидација на нивното претходно учење е инструмент кој може да даде важна поддршка во надминувањето на некои од овие предизвици.

2. 2. Цел

Цел на оваа анализа е да придонесе кон процесот на развој на валидацијата на неформалното и информалното учење така што ќе направи анализа на најчестите модели и практики за валидација на неформалното и информалното учење во Европа, со акцент врз нивните институционални рамки,

- а) Практиките за обезбедување на квалитет, и
- б) Процедурите за валидација.

Како следен чекор тие модели и практики се набљудуваат во македонските контекст т. е. со ставање акцент врз евентуалното искористување на локалниот потенцијал и на евентуалната улога (улоги) кои Центарот за образование за возрасни би ги имал во овој процес. Исто така, анализата ги содржи и добрите практики идентификувани во Македонија и поуките кои би можеле и би требало да се искористат откако ќе биде воспоставен процесот на валидација на неформалното и информалното учење на национално ниво.

Главната цел на анализата е конкретна и прагматична – така што овој документ не ги повторува резултатите документирани во патоказот (какви што се целта и визијата на валидацијата на неформалното и информалното учење, анализата на сегашната состојба и на недостатоците, итн.) туку тој повеќе се стреми да надополни и продлабочи некои од согледувањата документирани во патоказот.

Треба да се потенцира дека тука нема да ги повторуваме општите согледувања, принципи, совети и препораки кои се дел од Патоказот.

Во првите фази на имплементација, опфатот на системот е ставен на валидација на стручните квалификации/ парцијалните квалификации, до нивно Vb ниво од МРК, што исто така е фокус на оваа анализа.

2.3. Водечки принципи и методологија

Анализата се заснова на главните европски и македонски документи и насоки кои се однесуваат на валидацијата на неформалното и информалното учење, од кои поважни се следниве:

- Препораката на Советот за валидација на неформалното и информалното учење (2012),
- Европските насоки за валидација на неформалното и информалното учење (2015),
- Патоказот за имплементирање на систем за валидација на неформалното образование на возрастните и информалното учење во Република Македонија (2016)
- и документацијата која се однесува на македонската рамка на квалификации.

Таа, исто така, ја зема предвид актуелната правна, стратешка и институционална рамка во Македонија.

Анализата е изготвена околу главните услови за воведување на висококвалитетна валидација на која ќе може да ѝ се верува, онака како што е дефинирано во Европските насоки (стр. 21-36):

1. информирање, советување и насочување
2. координација на засегнатите страни
3. поврзано со системот за национални квалификации и рамки
4. стандарди и резултати од учењето
5. обезбедување квалитет
6. професионални компетенции на практичарите.

Во делот за препораки Анализата се води од принципот дека **„валидацијата секогаш мора да одговара на целта и да биде соодветна на контекстот во кој истата се спроведува, при што не се оди кон едно и единствено „точно решение“ туку се стреми кон идентификување на релевантните активности кои ќе создадат одржливи решенија“** (CEDEFOP, 2015, стр. 12). **Одржливоста и функционалноста** на определени модели, решенија и избори кои се ставени пред засегнатите страни кога би се имплементирала валидацијата, исто така, се во фокусот на оваа Анализа.

Натаму, Анализата е насочувана од предизвиците кои се идентификувани кај актуелните системи за валидација на неформалното и информалното учење во Европа и таа се стреми да понуди решенија соодветни за македонскиот контекст, при што главни предизвици се следниве :

- достапност, свест и општествено признавање на квалификациите за валидација на неформалното и информалното учење,
- фрагментација на системот за валидација на неформалното и информалното учење,
- финансиска одржливост на системот,
- кохерентност на системот, особено од аспект на обезбедување квалитет,
- професионализација на лицата вклучени во валидацијата,
- прибирање на податоци и база на докази.

Анализата ги зема предвид сите четири контексти на валидација (образование/ обука, препријатија, ревизии на вештини, волонтерство) и става јасен акцент врз првите два.

Гледано од методолошки аспект, Анализата беше реализирана со користење на **комбинација од методи** во периодот октомври-ноември 2016 година:

- На 27 октомври во Скопје беше организиран **прелиминарен брифинг** за да се објасни целта и опфатот на Анализата на Центарот за образование на возрасни и Центарот за доживотно учење како главни засегнати страни во областа на образование на возрасни,
- Во периодот октомври-ноември 2016 беше направено **канцелариско истражување** на документацијата од Европа и Македонија, а во врска со валидацијата на неформалното и информалното учење,
- Од 17 до 20 октомври 2016 година во Скопје беше реализирана серија од **директни полуструктурирани интервјуа** со вкупно 9 претставници од клучните засегнати страни во Македонија (види Анексот 1 во кој е дадена листата на лица со кои е направено интервјуто),
- Анализата беше изготвена врз основа на резултатите од канцелариското истражување и интервјуата и потоа испратена на мислење до Центарот за образование на возрасни и Центарот за доживотно учење. Повратниот одговор беше дискутиран со Центарот за образование на возрасни преку состанок на Skype на 9 декември 2016 година, по што истиот беше вграден во конечната верзија на Анализата.

3. Компаративна анализа: Европски контекст

3. 1. Воведни забелешки

Како што потенциравме и претходно, не постои единствено и општо препорачано решение за тоа како би требало да изгледа институционалната рамка за валидација на неформалното и информалното учење. Препораката на Советот и насоките на ЕУ се стремат кон тоа да образложат повеќе можни решенија и чекори, а не да пропишуваат едно решение за сите. Сепак, она што тие го пропишуваат е повик за одржливост на решението кое ќе биде избрано (без разлика за какво решение станува збор) и препораки за главните принципи за валидација на неформалното и информалното учење.

Генезата на системот за валидација на неформалното и информалното учење и неговата институционална рамка се разликуваат од држава до држава низ цела Европа. Може да се каже дека има онолку конкретни институционални решенија колку што има држави. Тие може да се групираат околу три главни критериуми (CEDEFOP, 2014, стр. 2-3):

- а) структурата на правната рамка (единствена или повеќекратна),
- б) постоењето на национална стратегија за валидација на неформалното и информалното учење, и
- в) структурата на институционалната рамка за валидација, која ќе биде користена од оваа анализа за да ги покаже разните оперативни пристапи кон валидацијата.

Ако ги погледнеме одблизу горенаведените критериуми, ја добиваме следнава слика:

- а) Краткиот преглед на тоа како се групирани државите според нивната законска рамка за валидација покажува дека само три држави имаат единствена правна рамка за валидација. Повеќето држави имаат повеќекратни рамки кои опфаќаат разни сектори (ДДВ, училишта, високо образование – но не мора да значи дека се опфатени сите сектори) или валидацијата е опфатена со други правни рамки.

Единствена правна рамка за валидација	Повеќекратни рамки кои опфаќаат различни сектори
Франција, Малта, Турција	Австрија, Белгија (со Фландрија и Валонија), Бугарија, Швајцарија, Чешка, Данска, Финска, Шпанија, Естонија, Германија, Италија, Литванија, Летонија, Луксембург, Холандија, Норвешка, Полска, Шведска, Словенија
Исланд (образование за возрасни), Ирска, Унгарија (високо образование, образование за возрасни), Португалија (високо и невисоко образование), Романија, Словачка	Кипар, Грција, Хрватска, Лихтенштајн, Велика Британија (Англија и Северна Ирска, Велс, Шкотска)
Правната рамка за други иницијативи, исто така, ја опфаќа и валидацијата	Не постои правна рамка која ја опфаќа валидацијата
Извор: Европски инвентар 2014	

Ова се предностите и недостатоците на постојните правни рамки:

Предности	Недостатоци
<ul style="list-style-type: none"> • Правна сигурност во однос на овластувањата и надлежностите за валидација • Јасно дефинирани процедури, жалбени постапки, кредити и сл. • Во отсуство на правна рамка, институционалните структури имаат тенденција „спонтано“ да се развиваат, согласно потребите 	<ul style="list-style-type: none"> - Правната рамка може да бара долготрајни и обемни процедури за да се направат неопходните законски измени (спротивно на системите без правна рамка, каде што е можно брзо да се реагира), и ова е особено случај со државите кои имаат повеќекратни правни рамки и процеси за валидација/ обезбедување квалитет

б) Уште повеќе, државите се разликуваат според тоа дали постојат сеопфатна стратегија за валидација на неформалното и информалното учење или секторски стратегии. Повеќето од државите имаат или стратегија, во која недостасуваат некои елементи, или се во постапка на нејзино изготвување. Повторно да кажеме дека само три држави имаат сеопфатна национална стратегија:

Постои сеопфатна стратегија	Постои стратегија, но во неа недостасуваат некои елементи
Финска, Франција, Шпанија	Чешка, Данска, Естонија, Италија, Исланд, Луксембург, Летонија, Норвешка, Холандија, Полска, Романија
Австрија, Белгија-Фландрија, Швајцарија, Кипар, Германија, Грција, Лихтенштајн, Литванија, Малта, Португалија, Словенија, Словачка, Турција Стратегијата е во развој	Белгија-Валонија, Бугарија, Хрватска, Унгарија, Ирска, Шведска, Велика Британија- Англија и Северна Ирска, Велика Британија-Шкотска, Велика Британија-Велс Нема стратегија/ ниту во развој

Извор: Инвентар за валидација на неформалното и информалното учење, 2014

Генералниот тренд се движи во насока на стратегија/ стратегии за валидација на национално ниво. Сепак, самиот факт што има стратегија не имплицира дека државата на повисоко ниво од развој во валидацијата на неформалното и информалното учење, ниту дека стратегијата се спроведува. Уште повеќе, многу држави имаат секторски стратегии кои не ги опфаќаат сите полиња на образованието, а од друга страна постоењето на стратегијата помага во јасноста и отчетноста на процесот на валидација, особено кон неговите корисници.

в) Државите, исто така, може да ги групираме и според нивната институционална рамка за валидација. Во потрага по модел кој би бил соодветен за институционална структура во Македонија, ова е категоризацијата која се користи во оваа Анализа за да се направи споредба помеѓу разните можни решенија.

Не постои единствено координативно тело	Австрија, Белгија-Фландрија, Белгија-Валонија, Кипар, Данска, Естонија, Шпанија, Финска, Италија, Лихтенштајн, Литванија, Летонија, Луксембург, Норвешка, Полска, Шведска, Словенија, Турција
--	---

Единствено (или главно) координативно тело	Швајцарија, Чешка, Грција, Франција, Исланд, Малта, Холандија, Романија, Словачка, Португалија
Не постои единствено координативно тело или јасна институционална рамка на национално ниво	Бугарија, Германија, Хрватска, Унгарија, Ирска, Велика Британија-Англија и Северна Ирска, Велика Британија-Шкотска, Велика Британија-Велс

Извор: Инвентар за валидација на неформалното и информалното учење, 2014

Инаку, типично е тоа што дури и да постои организација или организации задолжени за координација, нивната улога во најголем дел е да се поттикнува развојот на валидацијата и да се координираат соодветните активности – а помалку да ги спроведува процедурите за валидација, што во најголем број случаи се врши на децентрализиран начин. Инструменти со кои обично го водат/ насочуваат целиот процес на валидација се националната рамка на квалификации и/ или националната стратегија за доживотно учење.

3.2. Избор на држави

Во потрага по модели кои би можеле да бидат од корист за решението во Македонија, оваа Анализа ќе стави акцент врз три држави кои:

- имаат едно (или главно) координативно тело (Исланд), или
- немаат единствено координативно тело, но имаат јасна институционална рамка (Словенија и Финска).

Третата група на држави кои немаат координативно тело или институционална рамка нема да бидат предмет на дополнителна анализа поради тоа што немаат доволен потенцијал позитивно да влијаат врз структурирањето на процесот на валидација во Македонија (иако ова не мора да значи дека не постојат или дека не функционираат национални практики на валидација!).

Согласно она што беше договорено со Центарот за доживотно учење и Центарот за образование на возрасни, Анализата ги опфаќа моделите на валидација на неформалното и информалното учење кои се користат во три европски држави, и тоа во разни фази од развој на системот за валидација на неформалното и информалното учење: Словенија, Финска и Исланд. Државите беа избрани според неколку критериуми договорени со Центарот за образование за возрасни, за да ги прикажеме следниве работи:

- разноликоста на можните решенија за валидација на неформалното и информалното учење (т. е. единствено координативно тело за валидација на неформалното и информалното учење, како што е случајот со Исланд; или непостоење на единствено такво тело, како што се случаите со Финска и Словенија),
- решенијата имплементирани во

- држава која географски и историски е блиска со Македонија но е во понапредна фаза на развој во валидацијата на неформалното и информалното учење (Словенија),
- економски развиена земја со далеку понапреден систем за образование и валидација на неформалното и информалното учење (Финска), по можност среднорочен и долгорочен модел.

Дополнителни фактори кои треба да бидат земени предвид кога се разгледува споредливоста на државите се бројноста на население, стапката на невработеност, бруто домашниот производ и процентот на БДП инвестиран во образование, прикажано на следнава табела (извор: Светска банка, 2015)³.

Држава	Население	Невработеност	БДП по глава на жител (во долари)	Расходи во образованието (како % од БДП)
Македонија	2.087.000	27,9	13.907	NA
Словенија	2.064.000	9,5	31.122	5,7
Исланд	330.000	5	46.547	5,8
Финска	5.482.000	8,6	40.600	7,2

Кога станува збор за големината на државата, за потребите на оваа Анализа беа избрани држави кои имаат различна големина на население, иако разликата не е преголема (Словенија со слична големина на население, Финска како најголема држава и Исланд како најмала). За да се овозможи определен степен на споредливост, во Анализата намерно не беа земени предвид држави со многу поголем број на население (како што е Франција, на пример, со речиси 47 милиони жители). Другите податоци (за невработеноста, БДП-то и инвестициите во образованието) се прикажани како информација и ориентација.

Податоците за државите и информациите се преземени од последниот Европски инвентар за валидација (2014)⁴ кој содржи најнови сеопфатни податоци за валидацијата на неформалното и информалното учење во 33 држави во Европа – резиме, тематски и извештаи за државите: (CEDEFOP, Европски инвентар за валидација на неформалното и информалното учење, извештај за Финска), (CEDEFOP, Европски инвентар за валидација на неформалното и информалното учење, извештај за Словенија, 2014), (CEDEFOP, Европски инвентар за валидација на неформалното и информалното учење, извештај за Финска, 2014). Дополнителни податоци за државите беа обезбедувани од други држави тогаш кога што беше потребно.

3.3. Анализа на можните институционални рамки

Подолу е дадено кратко **резиме на согледувањата од компаративната анализа на институционалната рамка**, додека подетално споредување е направено во табелата подолу.

³ <http://data.worldbank.org/>

⁴ <http://www.cedefop.europa.eu/en/events-and-projects/projects/validation-non-formal-and-informal-learning/european-inventory>

Надлежност за политиката на валидација и нејзина имплементација

Како и во повеќето други држави, во Словенија и Финска главната надлежност за валидација се наоѓа кај неколку национални организации (во овој случај, две организации). Во Исланд, ситуацијата е различна – процесот на валидација целосно се наоѓа во еден Центар и со нејзината имплементација се управува од централно ниво:

- **Словенија:** Министерство за образование, наука и спорт и Министерство за труд, семејство и социјални работи
- **Финска:** Министерство за култура и образование и Национален одбор за образование
- **Исланд:** Центри за образование и обука (ETSC), врз основа на договор со Министерството за образование

Надлежност за имплементација на валидацијата (вклучувајќи и соработка во обмислувањето на валидацијата и нејзиниот мониторинг)

Во Словенија и Финска, за процесот на валидација се задолжени повеќе различни организации и тела. Во Исланд, на пример, структурата за имплементација на валидацијата е многу поедноставна затоа што станува збор за акредитирани центри за доживотно учење или виши средни училишта. Давателите на образование и обука се вклучени во процесот на валидација во сите три држави на различен начин и до различен степен (и тие не се наведени посебно во краткиот осврт подолу). Ист е случајот и со актерите во приватниот сектор и организации од трети сектори:

- **Словенија:** Мора да се каже дека структурата на државните тела за образование во Словенија историски е многу слична со оние во Македонија. Тие тела, исто така, извршуваат релативно слични задачи во процесот на валидација, а некои од поважните се: Државен испитен центар, Национален институт за стручно образование и обука, Агенција за вработување, Институт за образование на возрасни на Словенија и повеќе совети и советодавни тела и понудувачи на образование и обука.
- **Финска:** Валидацијата во прв ред ја имплементираат давателите на образование и обука (за возрасни и училишта) во тесна соработка со светот на работата, со вклученост на комитети за квалификации (чии стручни членови ги назначува Националниот одбор за образование), Националните комитети за образование и обука (трипартитни советодавни тела назначени од Министерството за образование), и чадор институција за образование на возрасни. Приватниот сектор, социјалните партнери и организации од трети сектори се многу интензивно и практично вклучени во процесот.
- **Исланд⁵:** Инфраструктурата за валидација е многу поедноставна – таа се наоѓа во рацете на акредитирани центри за доживотно учење кои управуваат со целокупниот процес на одобрени проекти за валидација. Активно се вклучени и вишите средни училишта. Приватниот сектор е вклучен во управните групи и во процедурите за валидација поврзани со стандарди за работа.

³ Податоците за Исланд се преземени од Извештајот за Исланд кој е составен дел на Европскиот инвентар за 2014 година (https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2014/87063_Исланд.pdf), Брошурата на ETSC за валидација на неформалното и информалното учење на Исланд (http://www.frae.is/files/B%C3%A6klingur%20enska_1342453022.pdf), Законот за образование на возрасни (<https://eng.menntamalaraduneyti.is/media/MRN-PDF-Althjodlegt/Adult-Education-Act.pdf>), регулативата за образование на возрасни (<http://www.reglugerd.is/reglugerdir/allar/nr/1163-2011>) и од соодветните интернет страници (www.frae.is, <http://idan.is/english>)

Во оваа табела е направена многу подетална споредба помеѓу трите држави, онака како што државите известиле до Инвентарот за валидација на неформалното и информалното учење. Категоризацијата на институциите според разни теми (левата колона) е дадена за ориентација и споредување (државите имаат многу различни системи на валидација).

НИВО НА НАДЛЕЖНОСТ / СЕКТОР	НЕМА ЕДИНСТВЕНО КООРДИНАТИВНО ТЕЛО		ЕДИНСТВЕНО КООРДИНАТИВНО ТЕЛО
	СЛОВЕНИЈА	ФИНСКА	ИСЛАНД
СЕВКУПНА НАДЛЕЖНОСТ ЗА ПОЛИТИКАТА ЗА ВАЛИДАЦИЈА И НЕЈЗИНА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА	МИНИСТЕРСТВО ЗА ОБРАЗОВАНИЕ, НАУКА И СПОРТ <ul style="list-style-type: none"> • Раководи со политиката за валидација и со нејзината имплементација (заедно со Министерството за труд; имплементацијата е поделена меѓу повеќе различни институции, види подолу) • Врши акредитирање на програмите/ обуките за стручно образование и обука, на препорака од Советот на експерти за Асоцијацијата за стручно образование и обука 	МИНИСТЕРСТВО ЗА КУЛТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ <ul style="list-style-type: none"> • Раководи со политиката за валидација и со нејзината имплементација заедно со Националниот одбор за образование (види подолу) • Изготвува план за национални образовни приоритети, вклучувајќи ја тука и валидацијата • Изготвува законска рамка за валидација • Задолжено е за структурата на квалификации (вклучување/ отстранување на квалификации) 	ЦЕНТАР ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА (ETSC) <p>во договор со Министерството за образование, наука и култура</p> <ul style="list-style-type: none"> • Развива национална стратегија за валидација во соработка со центрите за доживотно учење, вишите средни училишта, трудовите асоцијации и другите релевантни засегнати страни во секторот • Промовира квалитет во методологијата, која се користи во проекти преку тесна соработка со засегнатите страни кога се започнува со валидација во нови сектори • Овозможува сеопфатна поддршка на процесот на валидација

⁶ ETSC е во сопственост на Конфедерацијата на труд на Исланд (ASÍ), Конфедерацијата на работодавачи на Исланд (SA), Сојузот на работници во државната и општинската администрација (BSRB), Министерството за финансии и ЗЕЛС на Исланд

	<p>МИНИСТЕРСТВО ЗА ТРУД, СЕМЕЈСТВО, СОЦИЈАЛНИ РАБОТИ И ЕДНАКВИ МОЖНОСТИ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Раководи со политиката за валидација и со нејзината имплементација (заедно со Министерството за образование; имплементацијата е поделена меѓу повеќе различни институции, види подолу) • Задолжено за националните стручни квалификации (NVQ) и за континуираното стручно образование и обука • Ги координира социјалните партнери • Го оценува и сертифицира неформалното и информалното учење • Ги објавува стандардите за занимања • Ги верификува институциите за образование и обука • Го финансира Националниот испитен центар за целите на оценување и сертифицирање на неформалното и информалното учење. 	<p>НАЦИОНАЛЕН ОДБОР ЗА ОБРАЗОВАНИЕ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Раководи со политиката за валидација и со нејзината имплементација заедно со Министерството за образование (види подолу), но има повеќе ексклузивна улога • Одлучува за националните барања за квалификации за стручно образование и обука (во соработка со светот на работата и со давателите на обуки) • Развивање и дисеминира насоки за практичарите вклучени во валидацијата • Учествува во обезбедувањето квалитет на валидацијата • Доделува финансиски средства за развој на валидацијата во повеќе аспекти (подобрување на практиката, развој на стручните лица вклучени во валидацијата) 	<ul style="list-style-type: none"> • Дава совети околу организацијата на процесот на валидација • Го обучува кадарот вклучен во валидацијата • Развива методологија за валидација • Обезбедува извештаи за проектите за валидација • Прибира статистички информации • Ги дистрибуира информациите за валидацијата до засегнатите страни
--	--	--	---

<p>КОНКРЕТНО ВО ОДНОС НА ИСПИТИТЕ</p>	<p>НАЦИОНАЛНИ ИСПИТНИ ЦЕНТРИ (НЕС)</p> <ul style="list-style-type: none"> • во однос на сите видови квалификации • Задолжени за развој на методологии и процедури за оценување и сертифицирање на националните стручни квалификации • Ги упатува надежните кандидати за оценувачи на тридневна обука од страна на Институтот за образование на возрасни • Врз основа на сертификатите издадени од Институтот за образование на возрасни, издава лиценци на членовите на панелите кои вршат оценување и сертифицирање • Организира листа на прашања и задачи кои треба да бидат оценувани и користени за сертифицирање на националните стандарди за занимања • Развива мрежа за оценување и сертифицирање на национални стандарди за занимања 	<p>КОМИТЕТИ ЗА КВАЛИФИКАЦИИ (членовите на овие комитети се експерти во дадената област назначени од Националниот одбор за образование (организации на работодавачи, организации на вработени лица, организации за обуки и синдикати)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Врши надзор и мониторинг на квалитетот на тестовите за компетенции, и има надлежност за организирање на квалификации базирани на компетенции (компетенции базирани на квалификации) • Одлучува за исправки во оценувањето • Добива предлози за валидација од трипартитна група на оценувачи • Доделува сертификати за квалификации врз основа на документацијата и препораките дадени од организаторите на квалификациите 	<p>Акредитирани центри за доживотно учење, исто како и горенаведеното</p>
--	---	--	---

	<ul style="list-style-type: none"> • Води регистар на понудувачи на процедури за оценување и сертифицирање на националните стандарди за занимања • Води евиденција за која е законски овластен • Ја следи работата на панелите кои вршат оценување и сертифицирање • Известува еднаш годишно до Министерството за труд <p>НАЦИОНАЛЕН СОВЕТ НА ЕКСПЕРТИ ЗА ТЕХНИЧКО И СТРУЧНО ОБРАЗОВАНИЕ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дејствува како меѓуресорско тело за процедурите за валидација на стручното образование и обука и на квалификациите за образование на возрасни 		
<p>КОНКРЕТНО ВО ОДНОС НА ОБРАЗОВАНИЕТО ЗА ВОЗРАСНИ</p>	<p>ИНСТИТУТ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ НА ВОЗРАСНИ НА СЛОВЕНИЈА</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ги советува поединците и институциите во однос на образованието за возрасни • Ги изготвува работата, обуката и советувањето како поддршка на работењето на мрежата од центри за насочување на образование на возрасни – 	<p>ОК СТУДИСКИ ЦЕНТАР (Образовна институција за возрасни присутна низ целата држава со која управува невладината организација која се занимава со образование (Асоцијација за образовна активност) и која истовремено дејствува како чадор организација за вкупно 57 други организации – членки)</p>	<p>Акредитирани центри за доживотно учење, исто како и горенаведеното Виши средни училишта, види подолу</p>

	<p>вклучува 14 регионални центри за насочување со речиси шеесет подрачни единици</p> <ul style="list-style-type: none"> • Планира и реализира национални настани за мрежата на центри за насочување • Развива бази на податоци и друг професионален материјал како поддршка на активностите за насочување во областа на образованието за возрасни • Развива нови пристапи и алатки за признавање и валидација на знаењето и искуствата на возрасните • Го обучува професионалниот кадар за работа во ова поле, • Реализира тридневна обука за надежните оценувачи и издава сертификати од обуките кои претставуваат основа за лиценцирање на оценувачите од страна на Националниот испитен центар • Соработува во развојот и спроведувањето на националниот систем за стручни квалификации, со ставање акцент врз обуката на членовите на комисиите за верификација и сертификација на националните стручни квалификации. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ги обучува, насочува и мотивира здруженијата и невладините организации да ги изготват своите програми врз основа на резултатите од учењето, воведува систем на „беџови“ за признавање и сертификарање на учењето 	
--	---	--	--

<p>КОНКРЕТНО ВО ОДНОС НА НЕВРАБОТЕНИТЕ ЛИЦА</p>	<p>СЛУЖБА ЗА ВРАБОТУВАЊЕ НА СЛОВЕНИЈА (ESS)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дејствува како главна институција за вработување и советување за вработување на невработените лица. 		<p>Услугите поврзани со рехабилитација кои им помагаат на луѓето да се вратат на работа можат да понудат насочување и помош околу портфолиото</p>
<p>КОНКРЕТНО ВО ОДНОС НА СТРУЧНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА</p>	<p>НАЦИОНАЛЕН ИНСТИТУТ ЗА СТРУЧНО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дејствува како национална референтна точка за националните стручни квалификации • Задолжен е за развој и обезбедување квалитет на формалното стручно образование и обука и на системот за националните стручни квалификации • Развива и ажурира каталози на стандарди на стручно знаење и вештини (систем на национални стручни квалификации) како и национален курикулум за формална програма за стручно образование и обука 	<p>НАЦИОНАЛНИ КОМИТЕТИ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА (трипартитни советодавни тела, кои ги назначува Министерството за образование и кои обезбедуваат ефикасна комуникација меѓу секторот за стручно образование и обука и светот на работата</p> <ul style="list-style-type: none"> • Учествоваат во развојот и прогнозирањето на стручното образование и обука како советодавни тела 	<p>Види подолу</p>
<p>ДАВАЛИТЕ НА ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Спроведуваат постапки на валидација • Активно учествуваат во креирањето на политиките и во изготвувањето на мерки за валидација • Обезбедуваат документација за образование и обука 	<p>ТЕЛА ЗА СТРУЧНО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА НА ВОЗРАСНИ (ПОНУДУВАЧИ НА КОМПЕТЕНЦИИ БАЗИРАНИ ВРЗ КВАЛИФИКАЦИИ)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Работат заедно со светот на работата • Учествоваат во трипартитната оценка на 	<p>АКРЕДИТИРАНИ ЦЕНТРИ ЗА ДОЖИВОТНО УЧЕЊЕ 1⁷</p> <ul style="list-style-type: none"> • Управуваат со процесите на валидација • Ги рекламираат проектите за валидација • Им даваат информации на учесниците

⁷ На пример, центар за сертифицирани занаети во определено подрачје од државата

		<p>тестовите за компетенции (на пример, заедно со претставници од работодавачите и работниците) кои обично се одвиваат во автентично работно опкружување</p> <ul style="list-style-type: none"> • Организираат подготвителна обука и насочување за кандидатите (или ги делегираат овие услуги на други надворешни организации) • Вршат обуки на оценувачи и тутори (за барањата за квалификации, насочување и оценување, и за критериуми за оценување), при што насочувањето се смета за составен дел на сите фази на процесот на валидација <p>ИНИЦИЈАЛНО СТРУЧНО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА (во училишта)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Некои понудувачи на стручно образование и обука имаат системски процедури за валидација и оценување на иницијалното стручно образование и обука во целиот процес, преку соработка со светот на работата и другите го признаваат само претходното формално учење. • Давање повратен одговор за напредокот на учениците 	<ul style="list-style-type: none"> • Вршат скрининг интервјуа со советниците за кариера • Овозможуваат кариерно насочување во рамките на процесот на валидација • Вршат оценувања • Ги документираат резултатите • Соработуваат со вишото средно училиште во давањето на релевантно образование и обука по направената валидација • Формираат работна група од социјални партнери за да се овозможи нивно вклучување и нивна надлежност • Известуваат до Центарот за образование и обука <p>ВИШИ СРЕДНИ УЧИЛИШТА</p> <ul style="list-style-type: none"> • Формално признавање на резултатите од процесот на валидација за секој учесник, така што остварените резултати се регистрираат во базата на податоци за кредити • Ги обезбедуваат најголемиот број на оценувачи во валидацијата • Овозможуваат или треба да овозможат флексибилен распоред и методи за учење за групи на возрасни лица кои сакаат да ги заокружат своите студии додека работат
--	--	--	--

		<ul style="list-style-type: none"> • Развој, имплементација и оценување на вештини во соработка со претставници од светот на работата, во склоп на рамката на барања за национални квалификации (каде што е можно, како дел од периодите на учење на работното место во училиште или во фирма) • Доделува сертификати на ученици за покажаните вештини (што е дел од сертификатот на квалификации) • Одржување на едно или повеќе тела за демонстрирање на стручни вештини и имање на локални советодавни совети кои го вклучуваат и светот на работата 	<ul style="list-style-type: none"> • Можат да обезбедат посебно прилагодени обуки за корисниците на валидацијата, за да ја завршат својата обука • Советниците за кариера можат да им дадат поддршка на лицата да продолжат со образование по завршувањето на валидацијата
<p>АКТЕРИ ОД ПРИВАТНИОТ СЕКТОР, ВКЛУЧУВАЈЌИ ГИ И СОЦИЈАЛНИТЕ ПАРТНЕРИ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Нудат информално учење (пракса, стажирање) но документирањето е слабо и не постојат единствени начини на известување за експерименталното учење • Сертификатите за претходно наученото не се многу прифатени во компаниите (но промовирање на словенечката рамка на квалификации би требало ова да го подобри) 	<ul style="list-style-type: none"> • Силна и практична соработка во системите за компетенции базирани врз квалификации и за иницијално стручно образование и обука, преку инволвираност во: <ul style="list-style-type: none"> - Оценувањето на тестовите за компетенции - Обезбедување на квалитет и надзор на тестовите базирани врз компетенции како членови на комитетите за квалификации 	<ul style="list-style-type: none"> • Учество во работни групи кога се почнуваат и развиваат проекти (на пример: синдикати и организации на работодавачи) • Вклучени се или дејствуваат како оценувачи во проекти кои ставаат акцент врз валидацијата во однос на стандардите за работа • Приватните компании често ги мотивираат работодавачите да учествуваат во валидацијата

		<ul style="list-style-type: none"> - Обезбедување на квалитет и демонстрации на вештини преку учество во трипартитното тело назначено од училиштето - Планирање и развој на стручното образование и обука (преку учество комитети) - Обезбедување можности за учење на работното место - Многумина ги охрабруваат вработените да го валидираат своето претходно учење 	
ОРГАНИЗАЦИИ ОД ТРЕТИ СЕКТОРИ	<ul style="list-style-type: none"> • Вработените во јавниот сектор се понаклонети кон валидација на нивното претходно учење поради строгата регулатива • Младинските организации прават напори за промовирање на валидацијата и признавањето на младинското неформално образование 	<ul style="list-style-type: none"> • Информирање на целните групи за компетенциите базирани на квалификации и за можностите за валидација (на пример: здруженија за имигранти и сл.) • Некои овозможуваат услуги и алатки за валидација 	<ul style="list-style-type: none"> • Можат да понудат развој на портфолио и кариерно насочување (градски услужни центри, агенции за вработување)
КООРДИНАЦИЈА МЕЃУ ЗАСЕГНАТИТЕ СТРАНИ	<ul style="list-style-type: none"> • Валидацијата најчесто не вклучува координација меѓу засегнатите страни поради немање време и ресурси (валидацијата во голем степен зависи од искуството на валидаторот и типот на комитет за валидација (дали е постојан или свикан по потреба, види подолу) 	<ul style="list-style-type: none"> • Валидацијата е составен дел на формалниот систем за образование • Широка координација на национално ниво согласно законите и политиките • Ефективната координација на национално ниво придонесува за квалитет на процедурите за валидација 	<ul style="list-style-type: none"> • Ефикасна соработка меѓу Центарот за образование и обука и центрите акредитирани за доживотно учење, кога се истапува кон целните групи • Надворешен притисок од социјалните партнери кои го поседуваат Центарот за образование и обука и центрите за доживотно учење со цел

	<ul style="list-style-type: none"> • Нивоата на постсредно и високо образование обично имаат координација и соработка по потреба (која е различна од координацијата и соработката од случај до случај) • Стручното ниво се карактеризира со поинтензивна соработка затоа што Центарот за стручно образование и обука има поголема поврзаност со организациите на работодавачи и сектори (како што се коморите) • Образование за возрасни/ стекнување на професионални квалификации: постои група за координација на надлежните министерства (составена од претставници од сите национални институции кои опфаќаат различни нивоа и полиња на образование, служби за вработување, министерствата за образование и за труд, коморите и понудувачите на стручно образование и обука). 		<p>формалниот систем на образование да биде вклучен во реализирањето на валидацијата</p>
--	---	--	--

Да резимираме:

Не постои единствено и „точно“ решение за тоа како треба да изгледа институционалната рамка на процесот на валидација. Моделите содржани во оваа Анализа имаат различно историско потекло и делумно постојат за да бидат во функција и на други цели (на пример: добро воспоставена, широко распространета, добро позната и мошне користена валидација од сите целни групи како што е случај во Финска; или валидацијата да става акцент врз луѓето кои имаат малку формално образование над 23 години и со три години релевантно работно искуство, каков што е случајот на Исланд).

Главен принцип кога размислуваме за институционалните решенија за Македонија треба да биде одржливоста и функционалноста на системот за валидација (види долунаведените препораки).

3.4. Фази во процесот на валидација

Четири најчести фази на валидацијата (со варијации во разни држави) се дефинирани во Европските насоки за валидација на неформалното и информалното учење, и тие се:

1. Идентификување
2. Документирање
3. Оценување
4. Сертифицирање

Обмислувањето на фазите (поточно, кои засегнати страни би биле вклучени, кои инструменти би се користеле) се разликува не само меѓу разни држави туку, исто така, зависи од целта на евалуацијата (на пример: целосни или делумни квалификации, степен и област на образование, целна група и формалност на квалификацијата) а понекогаш и од институциите кои се инволвирани.

Со оглед на тоа дека процесот на валидација е предвидено да произведе доказ за наученото (знаења, вештини и компетенции) кои кандидатот потоа ќе може да ги „размени“ за дополнително образование или можности за работа, клучното прашање кое треба да биде земено предвид е стекнувањето доверба кај „примателите“ на сертификатите за валидација на неформалното и информалното учење – во прв ред засегнатите страни како што се вработени лица, образовните институции, итн., но исто така кај самите кандидати.

Од тие причини, прашањата за обезбедување квалитет во општа смисла и соодветното проектирање на процесот на валидација на неформалното и информалното учење се од особена важност за процесот на валидација.

Ова поглавје прави посебен осврт на процесот на валидација во неколку други држави и ги зема предвид поставеноста и карактеристиките на овој процес, со **акцент врз валидација на стручните квалификации на возрасните лица**, притоа имајќи го предвид принципот на индивидуализиран пристап.

Основните карактеристики и принципи на четирите фази се доволно објаснети во други документи, како што се препораките на Европската комисија и Патоказот, и истите нема да ги повторуваме во оваа Анализа.

Словенија⁸ -

Словенија нема единствен национален систем или стандард за валидација. Таа, исто така, нема единствена правна рамка за валидација на неформалното и информалното учење, но нејзината политика за доживотно учење е јасно посветена на валидацијата. Образованието е регулирано со посебни законски акти кои, исто така, ги регулираат правото и можноста за валидација на претходното знаење, но притоа директно не се однесуваат на валидацијата (такви се, на пример, Законот за национални стручни квалификации, Законот за национални професионални квалификации од 2010 година, Законот за постсредно стручно образование од 2004 година, Законот

⁸ Преземено од: Cedefop VNFIL Country Report Словенија 2014, Vinko Logaj et al.: Final Report on Referencing the Slovenian Qualifications Framework to the EQF for LLL and the Qualifications Framework for the European Higher Education Area, Slovenia, Ljubljana, Institute of Republic of Slovenia for vocational Education and Training, 2014

за стручно образование од 206 година). Исто така, Националната програма за млади 2013-2022 година ја определува целта на изготвување на системско решение за следење и признавање на неформалното образование кај младите.

Секоја институција во Словенија применува свои сопствени процеси и методи на валидација, согласно соодветната законска рамка, која сепак има некои заеднички карактеристики меѓу разните нивоа на образование и квалификации. Постои тенденција во насока на воспоставување на заедничка рамка за валидација.

Целокупните системи кои го опфаќаат неформалното и информалното учење се Рамката на квалификации на Словенија (SQF) и националните стручни квалификации (NVQ кои се формирани пред словенечката рамка на квалификации затоа што националните рамки на квалификации ги покриваат сите професии и области).

Квалификациите за стручно образование и обука можат да се стекнат преку формалниот училишен систем (и тука валидацијата може, исто така, да се користи и за скратување на времето кое возрасните ученици го поминуваат во едукација), или преку признавање на неформалното учење преку системот на национални стручни квалификации. Тие се поврзани преку Законот за национални стручни квалификации кои ги определуваат резултатите од учењето за секоја стручна квалификација која може да се стекне во Словенија.

Трошоците за валидација се распределуваат меѓу институциите кои ја извршуваат процедурата за валидација и поединците-апликанти. Финансирање постои за сите групи изложени на ризик (како што се долгорочно невработените лица, маргинализираните групи, малцинствата, итн.) преку Агенцијата за вработување на Словенија.

Примерот наведен подолу го илустрира системот за валидација на националните стручни квалификации кој е наменет само за лица на возраст над 18 години и кој е регулиран со Законот за национални професионални квалификации од 2000-та година. Валидацијата на националните стручни квалификации има за цел формално признавање (сертифицирање) на квалификациите согласно Европските насоки за валидација на неформалното и информалното учење, и истиот се базира на стандардите за занимања. Знаењето кое било валидирано може да се стекне преку било какво учење. На крајот од процесот се добива формално признаен сертификат (во формалниот систем кандидатите добиваат сертификат или диплома). Националните стручни квалификации може да се стекнат и преку формално образование и преку методи на валидација.

Ова е преглед на инструментите кои се користат за таа цел.

Фаза	Опис	Засегнати страни кои се инволвирани
0. Подигнување на свеста	<ul style="list-style-type: none"> • Интернетот е главен медиум и алатка за регрутирање, како и билтените и летоците • Подигнувањето на свеста најчесто зависи од проекти и од финансиските можности и приоритети (на пример, финансирано од Европскиот социјален фонд) • Агенциите/ службите за вработување често организираат семинари и работилници за регрутирање на стручно поле • Невладините организации се активни во информирањето на поединците во врска со валидацијата • Неопходно е подобрување на свеста кај приватниот сектор • Пример за добра практика е приватна компанија (понудувач на работа за студенти) која изготви алатка за валидација и признавање на работното искуство стекнато преку ваквата работа во вид на дигитален или сертификат на хартија за работно искуство) • Семинари, конференции и работилници за стручни лица и за практичари 	<ul style="list-style-type: none"> • Јавни засегнати страни (министерства, државни агенции, понудувачи на образовни услуги) • Невладини организации • Приватниот сектор (до помал степен)
1. Идентификување	<ul style="list-style-type: none"> • Исто како и претходното, зависи од проекти или иницијативи • На секој кандидат му се даваат совети и насоки од страна на советник кој го информира кандидатот за постапката на валидација, барањата, го советува за соодветните квалификации 	<ul style="list-style-type: none"> • Акредитирани тела – понудувачи на процедури за идентификување и валидација на националната рамка на квалификации евидентирани во регистарот на понудувачи на Националниот испитен центар⁹

⁹ Ова може да бидат комори, училишта, понудувачи на образование за возрасни, центри за бизнис едукација, институции и други правни лица кои ги исполнуваат критериумите за оценување. Тие мора да поседуваат писмена изјава издадена од Националниот испитен центар.

	<p>кои можат да бидат стекнати и дава укажувања за можностите од дополнителна обука</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Други засегнати страни
2. Документирање	<ul style="list-style-type: none"> • Поддршка на кандидатите во изготвувањето на портфолио согласно усвоените стандарди за занимања и други барања од советниците • Поддршка на кандидатите во разбирањето и документирањето на посебните барања за занимања, како на пример во каталог за стандарди, и точно пополнување на апликацијата (портфолиото содржи барање за валидација за целосна квалификација или за квалификациски модел, CV и сертификати и други атестирања за сите видови на учење) 	<ul style="list-style-type: none"> • Советници • Акредитирани тела – понудувачи на процедури за идентификување и валидација на националната рамка на квалификации евидентирани во регистарот на понудувачи на Националниот испитен центар
3. Оценување	<ul style="list-style-type: none"> • Барање за панел на оценувачи (од телата задолжени за оценување) до Националниот испитен центар, одобрение од Националниот испитен центар • Дискусии за апликации и портфолија на индивидуални основи • Индивидуална евалуација на портфолијата на кандидатите во однос на стандард за занимање врз основа на критериумите за евалуација на доказите, и каталозите за стандарди на стручното знаење и вештини • Консултација за дополнителен експерт од соодветната област во случај на нејасно идентификување или разлики во мислењата за валидација 	<ul style="list-style-type: none"> • Акредитирани тела – понудувачи на процедури за идентификување и валидација на националната рамка на квалификации евидентирани во регистарот на понудувачи на Националниот испитен центар • Валидатори – комитет од тројца членови назначени од NEC на Националниот испитен центар (NEC = лиценцирани експерти во соодветната област)

	<ul style="list-style-type: none"> • Ако е достапно: барање до кандидатот да достави дополнителни сертификати за компетенции или демонстрација на вештините и знаењето на кандидатот директно до комитетот за оценување (обично се користи комбинација од методи, како што е дефинирано во каталогот на стандарди за стручно знаење и вештини). • Дебата и одлука во врска со: а) исполнувањето на условите што води директно до сертифицирање, или б) насочување на кандидатите кои не ги исполнуваат условите кон дополнителни чекори кои водат кон сертифицирање, со конкретизирање на контекстот и упатствата за валидација на индивидуални основи. 	
<p>4. Сертифицирање</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Изготвување предлог за признавање • Надлежниот орган донесува формално решение (како признаена квалификација или како дел од квалификација) – сертификат за национална стручна квалификација (или писмена изјава во случај да не може да се издаде ваков сертификат) 	<ul style="list-style-type: none"> • Понудувачи на процедури за идентификување и валидација на националната рамка на квалификации евидентирани во регистарот на понудувачи на Националниот испитен центар

Финска – систем за валидација на компетенции базирани на квалификации (стручно образование и обука за возрасни)

Финскиот систем на компетенции базирани на квалификации е единствениот системски пристап кон прашањето на валидација во Финска кој се користи на национално ниво и од сите понудувачи на образовни услуги. Тој е регулиран со Законот за стручно образование на возрасни (631/1998), и се состои од три главни фази, како што е наведено подолу.

Валидација на компетенции базирани на квалификации е целосно вградено во формалните структури на квалификации (кои се засновани врз резултатите од учењето), при што сертификатите се исто како (и еквивалентни на) сертификатите стекнати во формалното образование. Тие се признаени на пазарот на труд.

Барањата за национални квалификации се изготвуваат во тесна соработка со светот на работата и образовните органи.

Постојат три нивоа на компетенции базирани на квалификации¹⁰:

- Стручни квалификации кои се индикатор за компетенции неопходни за вработување во соодветната област
- Дополнителни стручни квалификации се индикатор за стручни вештини кои е неопходно да ги имаат стручните работници во соодветната област.
- Специјализирани стручни квалификации се индикатор за задачите кои имаат најголеми барања на терен.

Во долната табела детално се опишани фазите и засегнатите страни кои се инволвирани. Натаму во текстот се наведени и алатките кои се користат во секоја фаза.

Фаза	Опис	Засегнати страни кои се инволвирани
0. Подигнување на свеста	<ul style="list-style-type: none"> • Валидацијата во Финска не се рекламира како таква. Место тоа, јавните власти и социјалните партнери се активно инволвирани во подигнување на свеста во врска со системот на квалификации базирани на компетенции во кои валидацијата е вградена како централна карактеристика 	<ul style="list-style-type: none"> • Јавни власти • Социјални партнери
1. Апликација (=идентификување)	<ul style="list-style-type: none"> • Информирање и почетно насочување на кандидатите • Детали за можните опции за програми за обука, процедурите за валидација, можностите за методи за учење (со акцент врз потребите/ кариерното учење на поединецот) • Евалуација на документацијата доставена од кандидатот (од страна на Комитетот за квалификации) • Идентификување на вештините и претходното учење на кандидатот • Идентификување на потребите од дополнителна обука/ учење 	<ul style="list-style-type: none"> • Организации кои вршат обука (понудувачи на компетенции базирани на квалификации и стручни училишта) • Комитети за квалификации (секторски трипартитни тела кои го следат квалитетот на компетенциите базирани на квалификации нивните членови се експерти во дадената област и се назначени од Националниот одбор за образование / организација на работодавачи,

	<ul style="list-style-type: none"> Идентификување на евентуалните потреби од дополнително насочување и поддршка за време на целиот процес на валидација (вклучувајќи ги тука правата и обврските на кандидатот, методите за учење, воведување во средината за учење, патишта за учење за поединецот). (забелешка: барањата за квалификации се исти и кај формалното образование и кај валидацијата) 	
<p>2. Фаза на тестирање на компетенциите (=оценување)</p>	<p>Зависно од резултатите во првата фаза и конкретните барања за квалификации, станува збор за едно од следниве:</p> <ul style="list-style-type: none"> Акредитирање на некои или сите модули за компетенции базирани на квалификации без тестирање (во случај на постоење доволно докази за вештини во претходната фаза) Тест за компетенции во соодветно работно опкружување согласно барањата за компетенции базирани врз квалификации Мониторинг на тестовите за компетенции 	<ul style="list-style-type: none"> Организации за обука Советници Планирање на индивидуалниот тест заедно со претставници од работното место Заеднички се планира спроведувањето на тестот (кандидатот, советникот) и планот ги содржи методот, местото и времето на тестот) Комитети за квалификации (мониторинг)
<p>Заокружување на стручните вештини</p>	<p>Ако е потребна подготвителна обука за заокружување на стручните вештини:</p> <ul style="list-style-type: none"> Идентификување на потребите од учење Овозможување на индивидуални и флексибилни опции за учење/ методи/ средини за учење (земајќи ги предвид животната и работната ситуација на кандидатот, неговите потреби од учење и културолошкото и јазично потекло) 	<ul style="list-style-type: none"> Организации за обука

3. Документирање	<ul style="list-style-type: none"> Документирање на секоја фаза (за натамошно постапување и за обезбедување квалитет, не како доказ за компетенции) 	<ul style="list-style-type: none"> Организации за обука
4. Сертифицирање	<ul style="list-style-type: none"> Доделување на сертификати (целосна квалификација, квалификациска единица) согласно националните барања за квалификации 	<ul style="list-style-type: none"> Комитет за квалификации

Исланд

Валидацијата на неформалното и информалното учење на Исланд се прави врз основа на Националната стратегија за валидација на неформалното и информалното учење и истото е регулирано со Законот за образование на возрасни (2010), Актот за образование на возрасни (2010) и Регулативата за образование на возрасни (2011). Тие потенцираат дека лицата имаат право на валидација на неформалното и информалното учење и стекнување на кредити/ единици на вишо средно ниво. Целна група за валидација на неформалното и информалното учење на Исланд се лицата кои поминале малку време во формалното образование (кои немаат завршено вишо средно образование, со најмалку три години работно искуство и на возраст од најмалку 23 години) при што фокусот е ставен врз намалување на времето кое им е потребно за учење. Крајна цел на процесот на валидација обично е официјално признавање на признатите кредитни вредности (уште наречени „единици“) и нивно регистрирање во официјалната база на податоци/ евиденција за образованието на учесниците. Регистрацијата се прави преку формалните понудувачи на образование. Компетенциите се оценуваат врз основа на наставните предмети и тие единици имаат конкретна единечна вредност, која потоа се пресметува како признаени кредити. Во некои сектори можно е стекнување на целосна квалификација но обично се признава само делумна квалификација (за одредена тема/ предмет), а за стекнување на целосна квалификација се бара завршување на приправнички испит.

Друга можност е валидација во однос на стандарди за конкретна работа (заедно со компании), но ваквиот вид на признавање сè уште не е формално поврзан со кредит системот или со модуларната структура на квалификации.

Пристапот на валидацијата на неформалното и информалното учење е индивидуален.

Валидацијата на неформалното и информалното учење во државата е развиена преку повеќе пилот проекти, во тесна соработка со засегнатите страни и преку добивање повратни одговори од крајните корисници. Оваа валидација сè уште се базира врз проекти за валидација наменети за одредени целни групи. Целните групи на овие проекти ги дефинира Министерството за образование, наука и култура.

Одобрените проекти за валидација на виши средни квалификации во целост се финансирани од Фондот за образование и обука (вклучувајќи го и советувањето), додека валидацијата во однос на конкретни работни стандарди се кофинансира од партнерите на пазарот на труд. Валидацијата е бесплатна за физички лица, но од нив се очекува да одвојат време и да учествуваат во процесот.

Во долната табела детално се опишани фазите и засегнатите страни кои се инволвирани. Понатаму во текстот се наведени и алатките кои се користат во секоја фаза.

Фаза	Опис	Засегнати страни кои се инволвирани
0. Подигнување на свеста	<ul style="list-style-type: none"> Идентификување на методи за регрутирање за секој проект, зависно од секторот Вообичаено преку локални и национални весници, брошури кои се дистрибуираат до компаниите и засегнатите страни во секторот, понудувачите на услуги Посета во компании од страна на кариерните советници од Центарот за доживотно учење Скрининг, индивидуални интервјуа и насочување за потенцијалните кандидати пред започнување со процесот на валидација од страна на кариерните советници 	<ul style="list-style-type: none"> Центрите за доживотно учење и работните групи Кариерните советници од центрите за доживотно учење
1. Идентификување	<ul style="list-style-type: none"> Информации, иницијално насочување на кандидатите¹¹ (на пример, цел на валидацијата, улогата на оценувачите, можни резултати, права на кандидатите) Интервју со кариерниот советник Евентуално започнување со изготвувањето на портфолиото Евентуално започнување со самооценување Мотивација на кандидатите за време на процесот 	<ul style="list-style-type: none"> Акредитирани центри за доживотно учење Кариерен советник (во центрите за доживотно)
2. Документација	<ul style="list-style-type: none"> Документирање на знаењето, вештините и компетенциите во портфолио (поддржано од кариерниот советник) 	<ul style="list-style-type: none"> Акредитирани центри за доживотно учење Кариерен советник (во центрите за доживотно) Оценувачот

¹¹ Обично процесот на валидација се реализира во групи од 11 до 20 лица кои сакаат да се стекнат со иста квалификација

	<ul style="list-style-type: none"> • Самооценување во однос на релевантни модули/ стандарди/ квалификации или барања за работа, по можност со потсетник (поддржани од кариерниот советник и оценувачот) • Мотивација на кандидатите за време на процесот 	
<p>3. Оценување</p>	<p>Анализа</p> <ul style="list-style-type: none"> • Избор на методите за оценување • (Во најголем дел интервју) за надлежностите изјавени во портфолиото и во формуларот за самооценување • Заедничка одлука на кандидатите и оценувачите во однос на тоа дали компетенцијата исполнува целосни или делумни барања за квалификации и ако е така, дали тоа е доволно за валидација. • Ако компетенцијата е доволна, кандидатот се стекнува со сертификат. Ако не е, се планираат дополнителни чекори (методи и временска рамка) и план за валидација кој е заеднички договорен. <p>Потврдување (врз основа на заеднички договорениот план за валидација)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Споредување на компетенциите во однос на бараните стандарди, земајќи ги предвид индивидуалните потреби. Можни методи: • Пример за случај за соодветно ниво на квалификации (решавање на проблемот од страна на кандидатите) • Извршување задачи со употреба на алатки (симулација и добивање докази од работата) 	<ul style="list-style-type: none"> • Акредитирани центри за доживотно учење • Оценувач(и) – главна улога • Кариерните советници најчесто присуствуваат на оценувањето за да ги поддржат интервјуата и да го следат квалитетот на оценувањето.

	<ul style="list-style-type: none"> • Ако резултатот не е доволно јасен: се закажува уште една средба со акцент врз симулацијата, доказите се изведуваат од работата и опсервацијата • Ако резултатот е недоволен: идентификување на доказите или компетенциите, или на компетенциите кои недостасуваат, без разлика дали лицето сака да ги стекне или ако е неопходно да се повтори процесот на потврдување. • Мотивирање на кандидатите во рамките на процесот 	
4. Сертифицирање	<ul style="list-style-type: none"> • Доделување на признати кредитни вредности/ единици/ (и евентуално) целосна квалификација и нивно регистрирање во официјалната база на податоци или во евиденцијата за образование на кандидатот 	<ul style="list-style-type: none"> • Управувано од Центарот за доживотно учење • Официјално признавање од формалните понудувачи на обука

3.5. Профил на практичарите (лицата) кои ја реализираат валидацијата

Практичари вклучени во валидацијата можат бидат наставници, специјалисти за квалификации, лица вклучени во насочувањето, претставници на работниците и работодавачите, како и приватни лица – практичари и овластени (сертифицирани) валидатори/ оценувачи.

Ова поглавје се фокусира на описот на работни места и барања за советници и оценувачи вклучени во процесот на валидација.

СОВЕТНИК

Опис на работното место

Општи работи

- Дава информации, почетно насочување и совети на индивидуалните кандидати
- Ги информира кандидатите за постапката за валидација, барањата, ги советува за соодветните квалификации кои може да се стекнат и дава совети за можностите од дополнителна обука
- Ги поддржува кандидатите во изготвувањето на портфолио согласно усвоениот стандард за занимање и други барања од советниците
- Ги поддржува кандидатите во разбирањето и документирањето на посебните барања за занимања, како што е каталог на стандарди, и адекватно пополнување на апликацијата

Дополнителни информации за Словенија

- = можат да бидат лица вработени во институции/ асоцијации во кои се реализира валидацијата (зависно од образовниот сектор/ ниво/ област)

Дополнителни информации за Финска

- = ментори во разни овластени институции
- Идентификување на вештините и претходното знаење на кандидатите: дава детали за можните опции за програмите за обука, процедури за валидација, опции за учење и методи (со акцент врз потребите/ кариерата/ учењето на поединецот)
- Идентификување на можните потреби од дополнително насочување и поддршка во текот на целиот процес на валидација (вклучувајќи ги тука правата и обврските на кандидатот, методи за учење, воведување во средината во која се учи, можни патишта за учење).

Дополнителни информации за Исланд

- = лица задолжени за насочување во центрите за доживотно учење
- Поддршка на лицата во идентификувањето на компетенциите, индивидуални интервјуа, разгледување на податоците и дискутирање на теми како што се: јаки страни, едукативен пристап, едукативни цели и околности
- Давање поддршка во целиот процес на валидација
- Водење сметка за интересите на лицето
- Поддршка и насочување за време на индивидуалните интервјуа и групна работа

Квалификации и/ или обуки

Словенија

- Соодветна факултетска диплома
- (за советниците за национални стручни квалификации: учество на обуки за советници реализирани од Националниот институт за образование на возрасни)

Финска

- Искуство во своето професионално поле
- Добро разбирање на процесот на валидација
- Разбирање на системот на компетенции базирани на квалификации, барања за квалификации и критериуми за оценување

Исланд

- Факултетска или магистерска диплома за образовно и стручно советување
- Дводневен курс за обука во Центарот за образование и обука во врска со концептот и практиките за валидација наменет за советниците и оценувачите

Оценувач

Опис на работното место

- Разговара за апликациите и портфолијата со лицата поединечно
- Врши поединечна евалуација на портфолијата на кандидатите во однос на валидни стандарди и критериуми
- Анализа на апликациите на кандидатите
- Одлука за исполнување на стандардите и сертифицирање, или за потребата од дополнителни сертификати/ обука или оценување (тест)
- Определување на методите за оценување
- Оценување на кандидатите и донесување одлука за резултатите од оценувањето

Квалификации и/ или работно искуство и/ или обука

Словенија

- Мора да поседува лиценца од Националниот испитен центар¹².
- Професионална инволвираност во доживотно учење или едукација како наставник, истражувач или административен работник, најчесто се тоа наставници или академици со лична заинтересираност во областа.
- За националните професионални квалификации – лицето да биде стручно на тоа поле (практичари во компании или наставници со докажана професионална заднина и практично искуство во занимањето)
- (незадолжително) присуство на семинари за актуелните и потенцијални евалуатори (што вклучува минимално валидација на претходното учење, акцентот е ставен врз споделување на искуствата)
- За оценувачите во системот на национални професионални квалификации (незадолжително) – присуство на четиридневна обука за оценување на портфолио, подготвување на практична оценка со цел тестирање на вештините
- Во секој случај, оценувачот треба да ги исполнува законските и другите регулирани критериуми, и соодветниот систем за квалификации.

Финска

- Овластениот (сертифициран) оценувач е професија за која е задолжителна специјализирана обука за „специјалист за компетенции базирани на квалификации“ која носи 25 ECTS кредити и која ја реализираат соодветните универзитети или која е стекната преку валидација (акцентот е ставен врз планирање на компетенциите базирани врз квалификации, организирање на компетенции базирани врз квалификации во процес кој е прилагоден на потребите на лицето, како и обезбедување квалитет на компетенциите базирани врз квалификации)
- Дополнителни обуки за ажурирање на компетенциите

¹² За објаснување на процедурата за лиценцирање од страна на Националниот испитен центар, види http://www.ric.si/mma/licenca_how%20to%20qualify%20as%20an%20nvq%20assessor_shema_ang/2009010809273166/

Исланд

- Специјалист за конкретната професија
- Наставник (вишо средно) или професионално лице (од светот на работата) или виш тренер/инструктор за стручна обука (надвор од работното место) или експерт (на пример, во рамките на трговска асоцијација)
- Се бара и следново: позитивна наклонетост кон валидацијата, добри комуникациски вештини, искуство и знаење на методите за евалуација и обука, кредибилитет, непристрасност, искуство како оценувач, способност за проценување на ставовите и однесувања
- Неопходна обука: дводневен курс за обука во Центарот за образование и обука во врска со концептот и практиките за валидација наменет за советниците и оценувачите

3.6. Основни карактеристики на системите за квалификации, стандардите и рамките за обезбедување на квалитетот на процесот на валидација

Словенија

Во Словенија не постои сеопфатен стандард за валидација.

Системот на квалификации е дефиниран со Рамката за квалификации на Словенија и Националната рамка на стручни квалификации. Рамката за квалификации на Словенија содржи бази на податоци за стручни стандарди, каталози на предметите за специјализација за целите на оценување, како и процедури за оценување на националните стручни квалификации. Рамката се состои од десет нивоа и ги опфаќа сите видови на квалификации. Во врска со стручното образование и обука, Рамката за квалификации на Словенија и Националната рамка на квалификации преку Законот за национални професионални квалификации со воведувањето на стандарди за занимања кои претставуваат стандарди за резултат од учењето за секоја стручна квалификација. Резултатите од учењето се воведуваат постепено уште од 1996 година. Тие се дефинирани во стандардите за занимања и каталозите на стандарди за стручно знаење и вештини, и се верификуваат согласно регулативите.

Кредит системите кои се користат за стручно образование и обука се кредитни поени (еден кредитен поен е еднаков на 25 часа учење) кои се компатибилни со европскиот кредит систем за стручно образование и обука. За постсредното и терцијарно ниво се користи европските кредит трансфер систем (ECTS).

Што се однесува во механизмите за **обезбедување квалитет**, секое ниво на образование има своја рамка за обезбедување квалитет наменета за институционална и програмска евалуација и акредитација, при што валидацијата на неформалното и информалното учење дел од овие рамки. Обезбедувањето на квалитет е регулирано со законот за соодветната област на образование кој е усогласен со европските барања и стандарди.

Понудувачите на верификација и валидација на националните стручни квалификации се предмет на надворешна евалуација и нив ги акредитира Националниот испитен центар.

Финска

Системот на квалификации е дефиниран со Националната рамка на квалификации на Финска (Рамка за квалификации и друго учење), која воведува осум нивоа и која е компатибилна со Европската рамка на квалификации.

Валидацијата е во целост вградена во формалниот систем на квалификации и барањата се исти за формалното образование и за процедурите за валидација. Националните барања за квалификации се опишани во резултатите од учењето и тие се цели, критериуми и методи. Така што, резултатите од учењето се едни од клучните столбови на обезбедувањето квалитет во стручното образование и обука во Финска.

Кредит системот кој се користи е европскиот кредит систем за стручно образование и обука (ECVET) за областа на стручното образование и обука; неговата имплементација се овозможува преку модуларната структура на квалификации. Практично сите квалификации можат да се стекнат делумно и/ или целосно преку валидација. Во високото образование се користи европскиот кредит трансфер систем (ECTS).

Во Финска, процедурите за **обезбедување квалитет** кои се применуваат во формалниот систем на квалификации, исто така, се применуваат и во валидацијата (валидацијата, инаку, нема конкретен механизам за обезбедување квалитет затоа што е вградена во формалниот образовен систем). Советот за евалуација на образованието претставува експертска мрежа која врши евалуација на образованието и учењето. Не постои тело за обезбедување квалитет во валидацијата на неформалното и информалното учење на национално ниво. Децентрализацијата на образованието во Финска, исто така, значи дека поединечните даватели на услуги имаат голема слобода во примената на законската рамка. Соработката со партнерите од пазарот на труд се смета за круцијална за обезбедување квалитет во оценувањето и за задоволување на потребите на пазарот на труд.

Механизмите за обезбедување квалитет кај компетенциите базирани врз квалификации се добро развиени и се екстензивни. Тие се засноваат врз националните барања за квалификации, кои ги определуваат резултатите од учењето и критериумите за оценување. Комитетите за квалификации вршат мониторинг и супервизија на процедурите на валидација и ја поддржуваат работата на оние кои ги организираат компетенциите базирани на квалификации. Тие вршат надворешни ревизии на овие организатори со цел унапредување и поддршка на процедурите за валидација и на соработката со светот на работата.

Исланд

Системот на квалификации е регулиран со Националната рамка на квалификации на Исланд (ISQF), која во себе ја вклучува целокупната понуда за образование и обука во државата. Тој ги изразува барањата за компетенции, овозможува транспарентност на стандарди, промовира отвореност кон валидацијата на неформалното и информалното учење. Акцентот е ставен врз резултатите од учењето, што го поврзува процесот на валидација со Националната рамка на квалификации на Исланд.

Кредит системот се базира на единици и тој често се користи за дефинирање на валидирани делумни квалификации и за намалување на времето кое му е потребно на лицето да учи на вишо средно ниво (а во некои сектори може да се стекнат и целосни квалификации). Секој наставен

предмет има определена вредност по единици, што е дефинирано како признаени кредити. Во валидацијата, исто така, се користат и национални стандарди за курикулуми за вишото средно ниво. Засегнатите страни ги прилагодуваат овие стандарди на конкретни проекти така што компетенциите можат да се мерат на флексибилен начин и на ниво на поединец.

Од аспект на **механизми за обезбедување квалитет**, валидацијата и кариерното советување можат да ги вршат само понудувачи на образовни услуги кои се акредитирани и кои нудат услуги врз основа на Законот за образование на возрасни и стандардите определени од Министерството за образование, наука и култура. Центарот за образование и обука има договор со BSI (сертифицирано тело за акредитација) кое врши евалуација на центрите. Пред секоја валидација се формира управен комитет кој ги разгледува стандардите за курикулуми (од формалниот образовен систем) и стандардите на занимања (изготвени од советите за занимања). Управниот комитет ги разгледува стандардите и ги прилагодува на процесот на валидација со што ги прави попрактични, транспарентни и базирани на резултати од учењето.

3.7. Методи/инструменти за валидација

Методите и инструментите за валидација во Европа во голема мера се исти со оние кои веќе се користаат во формалниот систем на образование, при што нивното комбинирање е различно во различни држави.

За целите на валидација на неформалното и информалното учење, повеќето држави користаат повеќе методи за валидација и/или комбинација од неколку методи, кој исто така содржи и традиционални инструменти за валидација од формалното образование (како што се тестови и испити). Оценувањето на резултатите од учењето и валидација генеричките и вештините кои се релевантни за пазарот на труд генерално сèана важно во процесот на валидација (но исто така и во формалното оценување).

*Инструмент кој најчесто и најшироко се користи за валидација на неформалното и информалното учење е портфолиото. По него следат интервјуа, тестови, испити, дебати и презентации. Широко прифатени во валидацијата на неформалното и информалното учење се и самооценувањето и користењето на електронски алатки. Во некои држави, кандидатите во валидацијата можат да и заеднички да го определат соодветниот метод за валидација (*ibid*).*

Во долната табела е најравен преглед на методите за валидација кои се користаат во ширите држави офајени со оваа споредбена анализа¹³.

¹³ Согласно извештаите за државите од 2014 година за валидација на неформалното и информалното учење на CEDEFOP.

Фаза на валидација	1. Идентификување			2. Документирање			3. Оценување		
	Словенија	Финска	Исланд	Словенија	Финска	Исланд	Словенија	Финска	Исланд
Дебата	x						x		x
Декларативни методи	x	x		x			x	x	x
Интервју		x	x				x		x
Опсервација		x					x	x	x
Портфолио	x	x	x	x	x	x	x		x
Презентација							x	x	
Симулација и докази изведени од работа	x	x			x			x	x
Тестови и испити		x			x		x	x	
Друго (е-учење и сл.)	(Финска, Исланд) самооценување)			(Финска, Исланд) е-алатки за самооценување кои произведуваат документација			(Финска, Исланд) алатки за самооценување, (Исланд) студии на случај		

4. Контекстот во Македонија

По најравената споредбена анализа со примери од некои европски држави, во овој дел правиме поделен осврст на контекстот во Македонија и ставаме акцент врз институционалните или други добри практики кои би можеле да се искористат за развој и имплементација на процес за валидација на неформалното и информалното учење во државата.

Како што веќе спомнавме во воведниот дел на овој документ, нема да ги повторуваме резултатите и препораките елаборирани во Приказот за имплементација на систем за валидација на неформалното и информалното учење во Македонија. Наместо тоа, целта ни е да ги илустрираме можните патшта за евентуални решенија за валидација на неформалното и информалното учење во Македонија и да се осврнеме на поуките од досега имплементирани проекти или иницијативи. Крајна цел ни е евентуално нивно интегрирање во идниот процес на валидација на неформалното и информалното учење во Македонија.

Идеите за тоа како би изгледале можните решенија во Македонија, исто така, е добро да го земат предвид и европскиот контекст и. е. примерите прикажани во горенаведената споредбена анализа. Уште повеќе, поглавјето ја истражува инфраструктурата која би можела да понуди почесто насочување за кандидирани за валидација (како што се училишни карьерни центри, проектни карьерни центри, оштини, локални канцеларии на Стопанската комора и сл.).

Содржината на ова Поглавје во најголем дел се базира врз резултатите од итервјуата кои ги имавме со засегнатите страни во Македонија во врска со валидацијата на неформалното и информалното учење (види Анекс 1), и тоа:

- Министерството за образование и обука (МОН)
- Центар за доживотно учење (ЦДУ)
- Центар за образование на возрасни (ЦОВ)
- Центар за стручно образование и обука (ЦСОО)
- Државен испитен центар (ДИЦ)
- Стопанската комора (СКМ)
- Асоцијација на работодавачи на Македонија (АЕ)
- Национална агенција за европски едукативни програми и мобилност

Од претставниците на овие институции со кои разговараме побаравме да ни кажат нешто за процесот на валидација на неформалното и информалното учење во Македонија, од нивен аспект. Акцентот беше ставен врз нивната евентуална улога во овој процес, примерите за добри практики кои можат да се искористат, инструментите и алатките кои можат да ги понудат за да го поддржат овој процес и поуките кои би можеле да бидат земен предвид во валидацијата на неформалното и информалното учење.

Резултатите од Анализата се комбинирани со резултатите, дискусиите и заклучоците од другите процеси поврзани со валидација на неформалното и информалното учење а во кои се присутни засегнатите страни.

Министерство за образование и наука (МОН)

Министерството за образование и наука е главен креатор на образовната политика во Македонија. Она што е интересно во последно време е развивањето на Рамката на квалификации за Македонија и нејзино упатување кон Европската рамка на квалификации која, како што спомнавме и погоре, е еден од клучните предуслови за имање на интегриран пристап кон валидацијата на неформалното и информалното учење. Во оваа смисла, Рамката на квалификации за Македонија содржи одредби за валидација и Патоказ за Рамката на квалификации (во моментот се изготвува) кој предвидува:

- Развивање на системи, процедури и насоки,
- Градење на капацитетите на разните засегнати страни согласно нивната улога, и
- Имплементација на валидација на неформалното и информалното учење

Некои од главните предизвици кои се однесуваат на валидацијата на неформалното и информалното учење, а кои ќе треба да се решаваат се следниве:

- Образложение на кој начин Рамката на квалификации за Македонија ќе го одразува неформалното и информалното учење, и
- Подетално објаснување на начинот на кој ќе се стекнуваат квалификациите и на самиот процес на валидација.

Од аспекти на работната група која работи врз извештајот за ујакнување на Националната рамка на квалификации, ова се предизвиците во врска со валидацијата на неформалното и информалното учење кои ќе треба да се решат во наредниот период¹⁴:

1. Постои јаз меѓу побарувачката и понудата на образование за возрасни, што пред сè е условен од немањето информации барем за среднорочните и долгорочните потреби на пазарот. Уште повеќе, системот за комуникација на краткорочните потреби е, исто така, неефикасен.
2. Ниската свест кај населението за можностите и бенефитите од образованието за возрасни доведува до низок степен на мотивација кај возрасните да учествуваат во доживотното учење, а уште една причина за тоа е отсуството на систем за валидација на неформалното и информалното учење.
3. Не само што компаниите немаат свест за придобивките од имплементирањето на учење на работното место, практичната обука или практиканството, туку и работниците не се доволно свесни за своите образовни права и обврски.
4. Не постои сеопфатен систем на финансирање на образованието за возрасни во државата, а истовремено работодавачите немаат никаков финансиски стимуланс да инвестираат во образованието на возрасни.
5. Генерално земено, нивото на соработка со разните засегнати страни (на пример, со локалните економски и социјални совети) е на ниско ниво. Постојат сериозни потешкотии околу учеството на бизнис заедницата во развивањето на програми за учење за возрасните, особено од аспект на резултати од учењето.

¹⁴ Повратен одговор на работната група, содржани во извештајот за Национална рамка на квалификации кој е добиен од МОН

6. Програмите наменети за елиминирање на неписменоста кај возрасните лица имаат ограничен опфат, паралелно со целосно отсуство на систем за завршување на средното образование за возрасни.
7. Не постои систем за прибирање и обработка на статистички податоци, докази и анализи за образованието на возрасни.
8. Контролата на квалитет во спроведувањето на образованието за возрасни кое се реализира од овластени понудувачи и натаму е недоволна.

Од аспекти на Министерството за образование и наука, неопходно е да бидат разгледани следниве препораки во однос на валидацијата на неформалното и информалното учење во Македонија:

ПРЕПОРАКИ

- Да се обезбеди еквивалентност на сертификациите од валидацијата на неформалното и информалното учење со сертификатите стекнати во формалното образование. Некои од главните критериуми тука се **постоење на процедури за обезбедување квалитет и користење на резултатите од учењето** во сите процедури на валидација на неформалното и информалното учење, како и добро елабориран и транспарентен процес на валидација.
- Секторски комитети да бидат вклучени во процесот на валидација на неформалното и информалното учење и. е. во изготвувањето на критериумите за валидација.
- Еден од приоритетите на валидацијата на неформалното и информалното учење да биде акцентот на основното образование на возрасни лица и валидација на други квалификации релевантни за вработувањето.
- Да се искористат резултатите од проектите за градење вештини (види подоолу)

Центар за доживотно учење (ЦДУ)

Центарот за доживотно учење е водечки промотор на образованието за возрасни и доживотно учење во Република Македонија. Функционира како ресурсен центар за обучувачи и консултантни и преиспитува централно место за мрежата на понудувачи на образование за возрасни во Македонија.

Својата визија ја остварува преку имплементација на проекти, вмрежување, обуки на обучувачи, консалтинг, истражување, публикации, промоции, пренесување знаење и лобирање.

Врз основа на своите капацитети, Центарот за доживотно учење:

- Придонесува кон развојот и воспоставувањето на функционален систем за валидација на неформалното и информалното учење преку проектни мерки чија цел е давање поддршка на Центарот за доживотно учење, со финансиска помош од DVV Интернационал. Поддршката е договорена на билатерално ниво меѓу Центарот за доживотно учење и Центарот за образование на возрасни, мерките се дефинираат еднаш годишно и се дел од Меморандумот за соработка.

- Активно ги промовира валидацијата на неформалното и информалното учење во рамките на доживотното учење во Македонија (на пример, еднаш во годината низ целата држава се организираат „денови на доживотното учење“).

ПРЕПОРАКИ

- Да се искористат капацитетите на Центарот за доживотно учење (експертиза, проекти, експерти, домашни и меѓународни мрежи, настани и сл.) за да се воспостави функционален систем за валидација на неформалното и информалното учење.

Центар за образование на возрасни (ЦОВ)

Центарот за образование на возрасни е јавна институција за образование на возрасни со мисија да промовира систем за образование на возрасни кој ќе биде функционален, модерен и усогласен со стандардите на ЕУ.

Центарот придонесува за исполнување на општествено-економските потреби на Македонија и е. задоволување на потребите на пазарот на труд и давање поддршка на еднините во нивниот личен развој. Тој, исто така, ги усогласува и интегрира јавниот интерес и интересите на социјалните партнери во образованието за возрасни и ја координира соработката со меѓународните институции и организации во образованието за возрасни.

Уште повеќе, нејова цел е обезбедување на квалитетен систем за образование на возрасни согласно европските стандарди и практики, преку воспоставување на стандарди и критериуми кои ќе овозможат формално и информално образование за возрасни и ќе создаат висококвалифична и конкурентна работна сила на пазарот на труд со поддршка на социјалното партнерство.

Како јавен орган за образование на возрасни, кој има јасна мисија во која се опфатено и валидацијата на неформалното и информалното учење, Центарот за образование на возрасни е централна точка која делумно веќе раководи и координира со почетниот процес на валидација на неформалното и информалното учење во Македонија. Во соработка со Европската фондација за обука и со другите засегнати страни во Македонија, Центарот во моментов активно работи врз обмислување и концептуализирање на методологијата и на насоките за валидација на неформалното и информалното учење.

Врз основа на своите сегашни капацитети, Центарот за образование за возрасни е заинтересиран да биде вклучен во процесот на валидација на неформалното и информалното учење и тоа на следниов начин:

- Да дејствува како главен партнер на министерствата во развојот на политики, законска рамка и стратегии кои се однесуваат на валидација на неформалното и информалното учење,
- Да учествува во дефинирањето на приоритетите за валидација на неформалното и информалното учење кои ќе бидат финансирани од меѓународни фондови,
- Да го координира процесот на валидација на неформалното и информалното учење во Македонија согласно европските стандарди (во моментов партиципативно се работи врз поделба на индивидуалните улоги и задачи на засегнатите страни),

- *Заедно со Министерството за образование и наука учествува во обезбедувањето квалитет на валидацијата на неформалното и информалното учење, согласно барањата на Министерството и зацртаните стандарди*
- *Го поддржува Министерството за образование и наука во верификувањето на понудувачиите на верификација и води база на податоци на понудувачи регистрирани за валидација на неформалното и информалното учење,*
- *Има улога на јавен информативен центар во врска со процесите на валидација на неформалното и информалното учење (овозможува информации, насочувања и други неопходни работи преку својата интернет страница, изготвува и дистрибуира летоци и информативни материјали),*
- *Тесно соработува со верифицирани понудувачи на валидација,*
- *Го координира формирањето на комисија за валидација*
- *Регрутира советници и оценувачи на барање на понудувачиите/ објавува повици за оценувачи и учествува во процесот на селекција*
- *Организира обуки за оценувачи и советници (кариерни центри, невладини организации, понудувачи на образовни услуги) во врска со прашања поврзани со валидација на неформалното и информалното учење*
- *Врши верификација на оценувачиите (а ако е потребно и на советнициите)*
- *Води, редовно ажурира и координира регистар на овластени оценувачи (веројатно и на советници)*
- *Ако е потребно и можно во смисла на расположливи капацитети, може да учествува во процесот на жалби доставени од понудувачиите на валидација и одржува база на податоци*
- *Обезбедува дека сертифицирањето од валидацијата се адекватно интегрирани во системот на квалификации согласно стандардите определени на системско ниво*
- *Активно соработува со сите инволвирани заинтересирани страни (министерства, агенции, приватен сектор, понудувачи на образовни услуги, комори, невладини организации и сл.) во планирањето и спроведувањето на процесот на валидација*

ПРЕПОРАКИ

- Да се искористат горенаведените кајациите на Центарот за образование за возрасни за воспоставување на одржлив и функционален систем за валидација на неформалното и информалното учење.

Центар за стручно образование и обука (ЦСОО)

Центарот за стручно образование и обука е јавна институција која го интегрира јавниот интерес и интересот на социјалните партнери во стручното образование и обука. Меѓу другите надлежности, Центарот го координира развојот на квалификации за Националната рамка на квалификации за стручно образование и обука и учествува во развојот на законската рамка поврзана со Националната рамка на квалификации. Тој, исто така, е задолжен и за развој и одобрување на стандарди за занимања и учествува во работната група за валидација на неформалното и информалното учење.

Центарот за стручно образование и обука е задолжен за формалното стручно образование и обука, но не за возрасни лице (Центарот за образование на возрасни е задолжен за образованието за возрасни). Единствен исклучок е надлежноста која ја има Центарот за стручно образование и обука за Националната рамка на квалификации, ниво 5b.

Центарот може да даде корисен придонес и дојови шаблони/ обрасци кои можат исто така да се користат во процесот на валидација (види анекси 2-4).

Врз основа на своите сегашни капацитети, Центарот за стручно образование и обука ја гледа својата **евентуална** улога во процесот на валидација на неформалното и информалното учење на следниов начин:

- Дојолнително учество во процесот на развој на валидација на неформалното и информалното учење
- Развој/ одобрување на стандарди на занимања¹⁵ како основа за процесот на валидација (види Анексот 2 каде е даден ажуриран образец за стандард за занимање)
- Развој на квалификации базирани врз стандарди на занимања (види Анексот 3 каде е даден ажуриран образец за квалификации)¹⁶
- Развој на резултатите од учењето и квалитетите за испити врз основа на тие резултати од учењето (види Анексот 4 каде се дадени примери за квалитетите со испити)
- Учество во верификувањето на институциите за валидација
- Секаде каде што е применливо, членство во комитетот за валидација
- Поддршка на процесот преку кариерни центри на стручните училишта
- Поддршка и менторирање на насавниците инволвирани во валидацијата на неформалното и информалното учење.

¹⁵ Во моментот се одобрени околу 100 стандарди на занимања додека дополнителни стандарди на занимања се во фаза на развој.

¹⁶ Се очекува развивање на законска рамка за квалификации. Сегашните квалификации за вкупно 17 тригодишни стручни занимања развиени во рамките на претходниот проект сè уште не е признаени поради немање на соодветна законска рамка.

Што се однесува до процесот на **валидација на неформалното и информалното учење**, Центарот смета дека може **потенцијално** да придонесе кон решавање на следниве прашања:

- Поедноставување и скрапување на сертифицирањето на квалификации на возрасните лица со професионално искуство (сега, возрасните лица треба да поседуваат консултации, да ги положат сите испити од формалниот систем на образование, иако нема потреба да учествуваат во целосна образовна програма. Ова е тешко за мнозина, најмногу поради проблеми со неизменоста. Уште повеќе, не е неопходно искусни професионални лица да ги полагаат сите формални испити за да можат формално да се баваат со своето занимање. Еден исклучок од ова е сертифицирањето на занаетчиите што го прави Занаетчиската комора).
- Поддршка и поедноставено користење на резултатите од учењето во процесот на валидација на неформалното и информалното учење и можност за надворешни оценување на резултатите од учењето на кандидатите вклучени во валидацијата. Исто така, се препорачува сегашните обрасци за сертификат/ диплома на Центарот за образование за возрасни да се изменат и да ги вклучат резултатите од учењето.

ПРЕПОРАКИ

- Тесно да се соработува со Центарот за стручно образование и обука во сите фази на планирање и имплементација на валидацијата на неформалното и информалното учење, особено во однос на (на пример) стандардите на занимања, квалификации, резултати од учењето, каталози со испити и кариерни центри. Центарот за стручно образование и обука да се вклучи во надворешното обезбедување квалитет на сите нивоа (на пример, верификување на понудувачите на валидација, како член во комитетот за валидација). Да се искористат веќе развиените обрасци за стандарди на занимања, квалификации и каталози со испити.
- Во сите каталози со испити и сертификации/ дипломи да ги има и резултатите од учењето.
- Да се обезбеди надворешна валидација на резултатите од учењето.
- Да се овозможи поедноставна процедура за валидација за искусните возрасни лица, без да мора тоа да биде поврзано со полагање на сите испити во формалното образование.
- Да се искористат кариерните центри во училиштата за подигнување на свеста во врска со валидацијата и за контакти со потенцијалните кандидати за валидација (како што се родителите), и да се овозможи почесто насочување на кандидатите. Да се искористат наставниците во училиштата и инфрасструктурата за поддршка на иницијалното насочување и давање совети во врска со валидацијата.

Државен испитен центар (ДИЦ)

Државниот испитен центар, меѓу другите задачи, е задолжен и за државните мајорски испити, за екстерното оценување, за обуки и испити на директори на училишта, како и за учество на Македонија во меѓународни испити како што е Пиза.

Искусството на овој Центар е од особена важност за валидација на неформалното и информалното учење во следниве области:

- Назначување комитети за испити
- Обуки за надворешни испитувачи
- Дизајнирање на каталози со прашања, тестови и методологија за оценување

Врз основа на своите сегашни капацитети, Државниот испитен центар ја гледа својата **евентуална** улога во давањето поддршка на успешен почеток на процесот на валидација на неформалното и информалното учење на следниов начин:

- Овозможување обуки/ обуки за обучувачи за дизајнирање на каталози со прашања и прашања за тестови; структурен и технички површен одговор во врска со прашањата
- Давање совети за избор и назначување на комисијата/ валидаторите за потребите на валидацијата
- Обуки за валидатори
- Евентуално учество во комисиите за валидација во пилот фазата со цел соодолување искуства (со сегашните практики не е можно пошироко учество во идниот процес на валидација на неформалното и информалното учење).

Во оваа смисла, Државниот испитен центар може да го понуди и искусството од државната матура која би можела да помогне во оформувањето на процесот на валидација (види исто така и www.matura.gov.mk за повеќе информации за државната матура):

- Државната матура е стандардизирана за општо и стручно образование и има води кон пристап до високо образование. Државната матура се состои од три екстерни и еден испит во училиштето, а се бара и проектна работа.
- Државниот испитен центар централно го координира и управува со процесот на матура.
- Се назначува надворешна комисија со 3-5 члена (најчесто 3-4 члена) за да ги набљудува и евалуира матурските испити. Прејседател на испитната комисија е универзитетски професор, а членови се наставници и практичари. Конинуитетот на работата на комисијата е од суштинско значење па затоа се препорачува да не се менува повеќе од еден член на комисијата годишно, или воопшто никој да не се менува.
- Релевантните вработени во Државниот испитен центар и членовите на надворешните комисии поминаа низ интензивна **обука** пред да биде воведен државниот систем на матура во 2008 година. Обуката се состоеше од дизајнирање на испитите, нивно усогласување со целите на испитите, структурирање на тестовите, анализа на податоците, повратен одговор, сигурност и валидација на тестирањето. Новите членови на надворешните комисии поминуваат низ дводневна обука што ја организира Државниот испитен центар.
- Еден голем тим во 2006 година изготви општа **структура на испитите/ каталог со испити**¹⁷ кои постојано се ажурираат. Еден вработени во Државниот испитен центар координира еден или повеќе предмети и елаборира структура на тест која е одраз на тежината на секој дел од испитот (на пример: 50% од бодувањето за делот А од тестот; 15% за делот Б од тестот, итн.). Структурата на испитите е во вид на повеќе можни одговори или есеј. Пред да

¹⁷ Види <http://www.matura.gov.mk/documents.aspx?language=MK&page=06dtQQpiV3o=>

бидат конечно одобрени, еден независен читател на тестовите, кој обично е универзитетски професор (но не е истото лице кое е претседател на комисијата за испити) уште еднаш ги разгледува прашањата од тестовите.

- **Отворените испити** мора да бидат евалуирани од најмалку двајца оценувачи кои ќе треба да се согласат околу резултатот. Ако постои несогласување тогаш отворениот испит му се дава на раководителот на сите оценувачи.

За целите на валидација на неформалното и информалното учење од корист донекаде може да биде и искуството на Државниот испитен центар од **екстерното оценување**.

- Тука сите **прашања** имаат неколку можни одговори и нив ги изготвуваат Бирото за развој на образованието и советниците за стручно образование и обука за сите предмети. Има вкупно три нивоа на задачи: основни, средни и комплексни (комплексните обично се прашања кои се однесуваат на определена ситуација) и студија на случај. Исто како и кај државната матура, и тука имаме независно лице (универзитетски или училиштен професор/ наставник) кое ја чита и проверува содржината на сите прашања. Прашањата се јавно достапни.
- **Повратниот одговор** се добива со задоволство и истиот се интегрира врз основа на мислењето на комисијата.
- **Обуката** се состои од обука на оние кои ги изготвуваат испитите и истата ја организира Државниот испитен центар (обучени за изготвување на прашања со повеќе можни одговори, Блумова таксономија и подготвување на технички задачи).

ПРЕПОРАКИ

- Тесно да се соработува со Државниот испитен центар во процесот на валидација на неформалното и информалното учење за да се обезбеди интегрирање на знаењето и искуството на Центарот во овој процес.
- Соработка со Државниот испитен центар околу обуката на комисиите за валидација и на оние кои ги изготвуваат испитите (при што во веќе смејќа процесот на валидација на неформалното и информалното учење да биде индивидуализиран, флексибилен и барем делумно практичен, додека матурскиот и екстерните испити обично се формални, колективни и се базираат само на формални методи на испитување).
- Интегрирање на бизнис заедницата и коморите во имплементацијата на валидацијата на неформалното и информалното учење, за да се земат предвид нивните интереси и за да ги признаваат понатаму сертификатите од валидацијата.

Српска комора (СКМ)

Српската комора на Македонија е најголема српска комора со околу 15.000 членки од кои повеќето се мали и средни претпријатија.

Таа целосно го поддржува процесот на валидација на неформалното и информалното учење и делумно е веќе вклучена во неговиот развој. Комората гледа на валидација како на еден од клуч-

ните инструменти кој ќе им помогне на нејзините членки да најдат квалификувана работна сила за занимањата кои се во дефицит, а со тоа и намалување на стапката на невработеност во Македонија.

Стиојанската комора на Македонија ја гледа својата улога на партнер во процесот на валидација на неформалното и информалното учење како субјект кој овозможува директна и структурна поврзаност со повеќе компании во Македонија, што може да има повеќекратна полза: од генерално инволвирање на работодавачите во планирањето или имплементацијата на валидација, подигнување на свеста, регрутирање на кандидати за валидација, па сè до регрутирање на советници и валидатори кои ќе бидат вклучени во постапките на советување и оценување.

Во овој контекст, Стиојанската комора на Македонија беше партнер во проект финансиран од ЕУ, со кој за првпат (и единствен пат досега) беше илоширано (меѓу другите резултати на проектот) валидација на неформалното учење во Македонија – проектот за градење на вештините (Build Up Skills)¹⁸.

Оваа цел на овој проект беше решавање на проблемот на несогласање меѓу побарувачката на вештини на пазарот на труд и понудата во градежниот сектор во Македонија, со конкретна цел да се придонесе кон националните цели за енергетска ефикасност, па во тоа смисла проектот:

- Ги дефинираше и ги изрази во бројки потребите и можностите на македонскиот градежен сектор за придонес кон националните цели за енергетска ефикасност, и
- Ги дефинираше неопходните вештини и работна сила за изградба на блиску до нула енергетски објекти.

Проектот, исто така, стави акцент врз идентификување и унапредување на вештините на градежните работници во соодветните области, како и дефинирање на нови квалификации и вештини во областа.

Еден дел од проектот беше посветен и на валидацијата¹⁹ на неформалното учење на градежните работници.

Проектот во основа го илошираше валидацијата на неформалното и информалното учење во Македонија во периодот на негово време 2012-2014 година. Интервјуто со Стиојанската комора понуди интересен увид во остварувањата и научените поуки, кои накусо се елаборирани подолу. За повеќе информации види ја и интернет страницата на проектот (www.buildupskills.mk).

Ова е кратко објаснување на главните елементи и на поуките научени во илошираниот процес на валидација, од искуството и од аспект на Стиојанската комора на Македонија. Крајниот резултат беше формално валидација на неформалното учење на градежните работници во вкупно пет занимања, а резултатот од ова беше дека околу 1.000 работници се стекнаа со сертификати за квалификации:

¹⁸ <http://www.buildupskills.mk/>

¹⁹ Иако оваа дефиниција можеби делумно не се поклопува со дефиницијата за валидација која се користи во оваа анализа, тука сепак ќе ја користиме за да ги покажеме остварувањата на проектот како примери на добра пракса

1. Во јавноста беше објавен повик за кандидати но самиот процес на регрутирање се покажа како мошне тежок и иста така беше тешко да се контактира со кандидатите, и со повеќето од нив беше контактирано преку комитетите (шукa Ситојанската комора беше од исклучителна помош)
2. Беше назначен комитет за валидација со членови од соодветниот факултет, Ситојанската комора на Македонија и Центарот за образование на возрасни. Барем некои од избраниите членови треба да имаат заднина која одговара на компетенциите кои се валидираат. Комисијата помина низ курс за валидација кој беше организиран од проектот и учествуваше во консултативен процес за валидација, кој исто така беше организиран во рамките на проектот.
3. Процесот на аплицирање се состоеше од изготвување на портфолио од страна на работниците кои ќе покажат своето знаење, вештини и компетенции (во најголем дел се состоеше од сертификати/ дипломи од формалното образование и сертификати за професионално знаење и вештини стекнати надвор од формалниот образовен систем). Повеќето од работниците беа делумно или целосно неисмени. Од суштинска важност беше на овие луѓе да им се даде можност да работат со ментор кој го поддржуваше овој процес.
4. Споредливоста на апликациите беше тешка затоа што целата документација доставена од кандидатите се разликуваше. Поради ова истој беше реален ризик од субјективен пристрај и страна на членовите на комитетот за валидација. Од овој аспект, неопходно е да се изготват и користат обрасци за оценување на документацијата од портфолијата која не е можно да се споредува.
5. Нивоата на знаење, вештини и компетенции, исто така, не беа еднакви за споредување. Во ова смисла, се препорачува да се користат одредени нивоа на компетенции т. е. усогласени со нивоата од Националната рамка на квалификации/ формално образование (како што се основно, средно и најредно).
6. Исто така се увиде дека системот за валидација треба да биде (и да остане) флексибилен за да одговори на потребите на пазарот на труд и на неговите кандидати. Ако системот е пререгулиран тоа може да доведе до поголеми формалности, кои на крајот ќе завршат во процес на валидација карактеристичен за училиште.
7. Актуелната законска рамка директно не ја регулира валидацијата²⁰. Во моментот не е можен директен и флексибилен пристап до валидацијата, при што кандидатите треба да ги положат испитите од формалниот образовен систем (со определено менторство кое им се овозможува). Ова често се покажува како проблематично за возрасните кои работат или за оние кои бараат вработување затоа што нивното претходно учење не е признаено. Занаемчиската комора законски може да врши валидација на занемчките, но тоа е само за нив.

²⁰ Патоказот за валидација на неформалното и информалното учење предвидува развој на правна и финансиска основа за имплементација на валидацијата

ПРЕПОРАКИ

- Да се искористи мрежата на Сџојанската комора на Македонија и на друштвене комори за регулирање на кандидатите преку нивните комитети-членки и да се назначат стручни лица за валидација. Сџојанската комора на Македонија работи со менаџерите за човечки ресурси во комитетите и таа е веќе инволвирана во развојот на Национална рамка на квалификации за сите нивоа, основното ниво на образование.
- Да се оди на флексибилни решенија за валидација на неформалното и информалното решение место преферано регулирање на валидацијата.
- Да се назначат флексибилни комитети за валидација кои ќе се состојат од неколку членови со заднина кој одговара на занимањето кое се валидира.
- Да се назначат ментори кои би ги поддржувале кандидатите, особено оние кандидати со ниско ниво на писменост.
- Да се искористат обрасците за валидација кои се преходно изготвени врз основа на бараните стандарди за да се овозможи споредливост на сертифицирањето и да се поддржи објективност во работата на членовите на комитетите.
- Да се користат нивоа за да се оиде ниво на знаење, вештини и препораки кои се комитетски со одредбата рамка за образование во државата.
- Да се прилагоди законската рамка за да се овозможи пристап до валидацијата без да има неопходни обуки.
- Да се искористат процедури и научните појки од проектот за градење вештини и да се оформат структури на идното валидација на неформалното и информалното учење во Македонија.

Што се однесува до иницијалното насочување на кандидатите преку мрежата на Сџојанската комора на Македонија, беше забележано дека мрежата од 16 регионални центри на Сџојанската комора да може да се искористи само до мал степен поради нејзините ограничени капацитети (само еден вработен во секој регионален центар).

Истото така ограничено можат да се користат и капацитетите на оидините зашто обично има само едно лице кое истовремено е задолжено за образование и за локален економски развој. Неопходно ќе бидат доволни капацитети и развој на тие капацитети за да им се овозможи на оидините да го поддржуваат процесот на иницијално насочување.

Асоцијација на работодавачи на Македонија (АЕМ)

Асоцијацијата на работодавачи е единствената асоцијација на работодавачи во Македонија и таа е социјален партнер инволвиран во Социо-економскиот совет на национално ниво (шело кое ги утврдува стратегиите за економски развој и вработување), во колективните договори и во локалната самоуправа (има вкупно 11 социо-економски совети за локален развој). Тоа има индентивна и одлична соработка со Агенцијата за вработување и учествува во нејзиниот Управен одбор. Асоцијацијата секоја година известува до Министерството за труд и социјална политика и до Агенцијата за вработување за штоа какви се потребите на пазарот на труд. Се финансира од членарина и во голема мера е поддржана од Меѓународната организација на трудот.

Асоцијацијата на работодавачи може да регистрира приватни понудувачи и таа самата може да понудувач на образовни услуги.

Во име на својо членство (работодавачи), Асоцијацијата на работодавачи е повеќе од заинтересирана да го поддржи процесот на валидација на неформалното и информалното учење, особено валидација на занимања кои повеќе се бараат (оние во текстилната индустрија, туризмот, градежништвото, храна и вино, итн.). Таа работи со менаџерите за човечки ресурси во сите 17 економски сектори и е добро информирана за локалната економска структура. Таа може да понуди директен пристап до своето членство – работодавачите. Особено вреден е пристапот до големите компании со повеќе од 500 вработени (ова се 1% од сите компании во Македонија кои вработуваат 20% од сите вработени во Македонија).

Сепак, со само две постојано вработени лица, учеството на Асоцијацијата на работодавачи во целост зависи од евентуално финансирање. Таа има локални канцеларии во сите поголеми градови, но во нив работат волонтери.

Евентуалната улога на Асоцијацијата на работодавачи во процесот на валидација на неформалното и информалното учење е во:

Контакти со работодавачи со цел подигнување на свесно и регрутирање на кандидатите за валидација, како и за регрутирање на оценувачи/ практичари (исто така преку нејзините локални канцеларии).

ПРЕПОРАКИ

- Соработка со Асоцијацијата на работодавачи за да се интегрираат интересите на работодавачите во валидацијата на неформалното и информалното учење и да се регрутираат кандидатите и практичарите.

Национална агенција за европски образовни програми и мобилност

Националната агенција за европски образовни програми и мобилност е јавна институција чија цел е промовирање и имплементирање на европските образовни програми во Македонија. Таа придонесува кон развојот на општеството базирано врз знаење, со одржлив економски развој, повеќе и подобри работни места и поголема социјална кохезија, со акцент на размената, соработката и мобилноста во областите на образование и обука

Агенцијата веќе активно учествува во работните групи за Националната рамка на квалификации и за Стратегија за доживотно учење. Таа, исто така, тесно соработува со министерствата за економија и за труд, како и со Агенцијата за вработување и понудувачите на образовни услуги.

Својата евентуална улога во валидацијата на неформалното и информалното учење во Македонија таа ја гледа во мотивирањето на понудувачите на образовни услуги и на карьерните центри со кои соработува, во насока на активна поддршка на процесот на валидација (подигнување на свесно, советување).

Еден од приоритетите на Еразмус+ проектот кој го имплементира Агенцијата, исто така, е и валидација на неформалното и информалното учење, со акцент врз валидација на работното искуство (како една од клучните активности на Еразмус+). Меѓу другите активности, Еразмус+ овозможува грантови на стручните училишта во Македонија, поддржувани од Агенцијата, да вршат сертифицирање на практичната работа која учениците ја вршат во компании во странство (обично се работи за практиканство кое трае две недели), при што сертификациите се признајат од работодавачите во Македонија, и ова претставува пример за добра практика во Македонија.

Други задачи на Агенцијата се и подигнување на свесќа и промовирање на инструменти кои придонесуваат кон транспарентност на индивидуалните вештини, знаење и компетенции на европско ниво, кои, истака, се составен дел од процесот на валидација (иука Агенцијата делува или самостојно или соработува заедно со министерствата, Агенцијата за вработување, Центарот за образование на возрасни, понудувачите на образовни услуги и слично.). Ова се некои од поважните инструменти:

- Europass (види <http://europass.mk/>), станува збор за стандардизиран образец на CV во европски рамки кој помага во ефикасноста и јасно презентирање на вештините и квалификациите
- Youthpass (види <https://www.youthpass.eu/en/youthpass/about/>), станува збор за инструмент за валидација на неформалното учење на младите, на европско ниво, кој води кон социјално признавање на младинската работа. Поединците можат да го користат за да направат рефлексија на личниот процес на неформално учење и на резултатите од истото (на пример, преку учество во проект) и тој помага да се ојсиат активностите кои биле реализирани и компетенциите кои биле стекнати во некои на работата/ проектот²¹.
- Дополнок на диплома во кој се содржани резултатите од учењето (како дополнување на стандардните сертификати/ дипломи од наученото во Македонија кои се базираат врз образец во кој не се содржани резултатите од учењето). Дополнокот ги издава Агенцијата врз основа на барањето на кандидатот.
- Euroguidance претставува нова мрежа во Македонија чија цел е да овозможи поддршка во областа на мобилност на учењето и развој на доживојното насочување во рамките на образованието, обука и вработувањето (види <http://euroguidance.eu/>). Акцентот на работата поврзана со Euroguidance во Македонија е ставен на работата во кариерните центри во високообразовните институции (институциите за високо образование имаат законска обврска да формираат кариерни центри кои даваат совети во врска со кариерното насочување, изготвување на CV, барање работа и стипендии) но истака и во основните и средните училишта. Во рамките на овие активности, Агенцијата ги посејати 54 кариерни центри во стручните училишта во Македонија од кои, според мислењето на Агенцијата, околу 30% (околу 20 кариерни центри) функционираат многу добро.
- Промовирање на EQAVET - EQUAVET е заедница на практики која на едно место ги обединува земјите членки, социјалните партнери и Европската комисија со цел европска соработка во развој и унапредување на обезбедувањето квалитет во стручното образование и обука, со користење на Европската референтна рамка за обезбедување квалитет (види <http://www.eqavet.eu/gns/home.aspx>).

ПРЕПОРАКА

- Да се искористат знаењето и искуството на Агенцијата и инструментите кои иаа ги промовира за подигнување на свесќа во врска со валидацијата на неформалното и информалното учење, давање на иницијални информации, совети и унапредување на компетенцијалните кандидати.

²¹ Истражување кое неодамна го спроведе Агенцијата покажа дека младите и младинските организации во Македонија се запознаени со системот Youthpass и активно бараат истиот да се користи, додека кај работодавачите неопходни се дополнителни активности за подигнување на свесќа и промовирање (за 2017 година се планираат промотивни настани за Агенцијата со работодавачите).

5. Препораки

Во претходните поглавје ги елабориравме европските стандарди за валидација на неформалното и информалното учење, структурата и организацијата на процесот на валидација во три европски држави, и направивме увид во контекстот на валидација во Македонија и во некои добри практики кои би можеле да станат дел од процесот на валидација.

Врз основа на горенаведеното, ова поглавје содржи некои можни решенија за тоа како би изгледале системот и процесите за валидација на неформалното и информалното учење во Македонија, при што потсетуваме дека во европски контекст:

- Не постои едно единствено и точно решение за валидацијата
- Главниот принцип на валидацијата на неформалното и информалното учење треба да биде одржливост и функционалност на системот за валидација.

Целта на овие препораки е да се помогне и поддржи тековниот процес на валидација на неформалното и информалното учење во Македонија.

Во таа смисла, ги даваме следниве препораки:

5.1. Искористување на постојните локални капацитети

Горенаведената споредбена анализа на системите за валидација на неформалното и информалното учење во трите европски држави (Словенија, Финска и Исланд) покажа дека овие држави имаат прифатено многу различни решенија за валидација и дека сите тие се во различни фази од развојот на валидација на неформалното и информалното учење.

Кратко потсетување:

Словенија, поради историските сличности, има сличен образовен систем со македонскиот и таа нема едно централно координативно тело за валидација на неформалното и информалното учење – задачите за валидација се распределени меѓу две министерства, агенции и повеќе понудувачи на образовни услуги зависно од секторот и нивото на образование. Притоа, напредниот систем за валидација на неформалното и информалното учење во Финска вклучува исто така повеќе засегнати страни, при што голема предност е тоа што валидацијата е веќе целосно интегрирана во формалниот образовен систем – нешто што овозможува доверба и валидност на процесот. Во случајот со Исланд, структурата е многу едноставна и се фокусира околу едно единствено координативно тело кое има склучено договор со Министерството за образование, а сета друга работа ја реализираат центрите акредитирани за доживотно учење и делумно вишите средни училишта.

Главната разлика меѓу напредните и помалку напредните системи за валидација не е нивната структура туку начинот на кој се распределени задачите и надлежностите, соработката меѓу засегнатите страни, општата свест за валидацијата и довербата во системот за валидација што се постигнува преку стандардизација, објективност и обезбедување квалитет. Јасно е дека понпредните системи имаат многу поголема вклученост на приватниот сектор и на организации од трети сектори – цел кон која би требало да се стремиме.

За Македонија, важно е да се почитуваат постојните образовни структури, но, исто така, јасно и транспарентно да се поделат надлежностите и улогите меѓу засегнатите страни и да се поддржи и олесни нивната комуникација. Треба, исто така, да имаме предвид дека патоказот предлага формирање Управен комитет за валидација на неформалното и информалното учење, во кој би учествувале сите поважни засегнати страни и кој би управувал со системот.

Неопходно е оптимално искористување на локалните капацитети со цел формирање одржлив и функционален систем за валидација на неформалното и информалното учење.

Согласно она што беше претходно елаборирано и со цел да се поддржи оптимизирањето на процесот на валидација на неформалното и информалното учење во Македонија, текстот подолу ги резимира постојните капацитети на засегнатите страни во Македонија за поддршка или учество во процесот на валидација на неформалното и информалното учење во Македонија (повеќе детали за ова беа елаборирани во претходниот текст). Резимето се базира на канцеларско истражување и разговори со претставници од засегнатите страни, и тоа може да претставува извор на информации за натамошни дискусии, додека секое функционално и одржливо планирање треба да ги земе предвид реалните ресурси кои ги имаат засегнатите страни (кадровски, финансиски и други).

Овие капацитети можат да се поделат на:

- **општи** (како што се капацитетите за координација или поддршка на процесите и структурите поврзани со валидацијата на неформалното и информалното учење, или капацитетите во смисла на постојни мрежи, настани и експертиза),
- **капацитети кои се однесуваат на евентуалните информативни канцеларии за валидација на неформалното и информалното учење**²² (на пример, структури кои веќе нудат насочување и информации, како што се агенции и невладини организации),
- **капацитети кои се однесуваат на евентуалните кариерни центри за валидација на неформалното и информалното учење** (на пример, постојните кариерни центри во стручните училишта или во рамките на проекти/ невладини организации).

Забелешка:

Законската рамка и стратешките прашања се во надлежност на министерствата (за образование и наука и за труд и социјална политика):

- Министерството за образование и наука е задолжено за правната рамка и стратегија за валидација на неформалното и информалното учење, за Националната рамка за квалификации и за обезбедување квалитет генерално, како и за верификација на понудувачите на образовни услуги вклучувајќи ги тука и понудувачите на доживотно учење;
- Министерството за труд и социјална политика е задолжено за вработувањето, социјалната политика и образованието за возрасни.

Меѓуресорен механизам за соработка меѓу министерствата во врска со валидацијата на неформалното и информалното учење (комисија или совет) би требало да ја координира работата на двете министерства.

²² Информациите резимирани тука беа обезбедени преку интервјуа реализирани во рамките на оваа Анализа. Силно се препорачува да се спроведе посебно истражување на постојните капацитети во врска со актуелните информативни канцеларии/ кариерни центри на ниво на цела Македонија (да се вклучат и оние основани во рамки на проекти или невладини организации и сл.).

Државен испитен центар

Државниот испитен центар во моментот има многу ограничен капацитет за учество во процесот на валидација на неформалното и информалното учење. Сепак, имајќи го предвид неговото долгогодишно и обемно искуство со матурата и со екстерните испити, неговата експертиза и искуство би можеле да бидат **корисни** кога станува збор за развој на методологијата за валидација, обука на оценувачи и назначување испитни комисији, како и развивање на тестови и каталози со прашања и добивање повратен одговор во врска со истите.

Државниот испитен центар исто така се понуди да учествува во комисиите за валидација во илито фаза, со цел да соодделува искуства (учество во завршувањето на илито фаза не е можно имајќи ги предвид актуелните капацитети на оваа организација).

Кога се учи од експертизата на Државниот испитен центар, важно е да се води сметка сите процедури кои се однесуваат на валидација на неформалното и информалното учење да бидат индивидуализирани (да не бидат исти за сите, како што е тоа случај, да речеме, со матурските испити).

Слопанска комора на Македонија

Како најголема комора во Македонија со околу 15.000 членки, Комората има директен пристап до огромна мрежа на работодавачи што ја ставила на располагање за употреба на валидација на неформалното и информалното учење. Овие контакти можат да се користат за разни цели: од генерално инволвирање на работодавачи во планирањето и имплементацијата на валидацијата на неформалното и информалното учење, подигнување на свеста, регрутирање на кандидатите за валидација, па до регрутирање на советници и валидатори кои ќе бидат вклучени во процедурите за советување и оценување. Стопанската комора на Македонија учествуваше во проект финансиран од ЕУ, со кој во Македонија беше пилотирана валидацијата на неформалното учење: *Зрадење на вештините*²³ кој истражува пример за добра практика во Македонија.

Асоцијација на работодавачи

Слично како Слопанската комора, Асоцијацијата на работодавачи има директна поврзаност со повеќе работодавачи што може да се искористи за подигнување на свеста и регрутирање на кандидати за валидација, како и за регрутирање на оценувачи/практичари (исто така преку своите локални канцеларии).

Агенцијата на работодавачи има само две постојано вработени лица и мрежа од локални канцеларии со кои управуваат волонтери така што нејзините капацитети за поддршка на валидацијата на неформалното и информалното учење ќе бараат дополнителни ресурси.

²³ <http://www.buildupskills.mk/>

Национална агенција за европски образовни програми и мобилност

Во рамките на актуелните проекти и иницијативи, Агенцијата има повеќекрашен потенцијал за поддршка на валидацијата на неформалното и информалното учење во Македонија, особено во однос на подигнување на свеста, давање иницијални информации, совети и насочување на потенцијалните кандидати во рамките на настаните кои таа ги организира низ цела Македонија. Валидацијата на неформалното и информалното учење, со акцент врз валидацијата на работното искуство, е една од трите клучни активности на Еразмус+ проектот кој е имплементиран од Агенцијата и како таква е веќе дел од стратешките приоритети на Агенцијата.

Задачи на Агенцијата, исто така, се подигнување на свеста и промовирање на инструментите кои придонесуваат кон транспарентност на индивидуалното знаење, вештини и компетенции на европско ниво, кои исто така се составен дел од процесот на валидација, како што се Euro-pass, Youthpass, додатоци на диплома (кој ги содржи резултатите од учењето), Euroguidance мрежата и EQAVET.

Пример за добра практика, на пример, се Еразмус+ грантови на стручните училишта во Македонија, поддржани од Агенцијата, за сертифицирање на практичната работа која учениците ја стекнуваат во компании во странство, при што сертификациите се признајат од работодавачите во Македонија.

5.1.2. Капацитетите во врска со евалуативните информативни канцеларии за валидација на неформалното и информалното учење

Капацитетите на засегнатите страни со кои беше разговарано и кои се однесуваат на иницијалното насочување, советување и упатување на кандидатите за валидација на неформалното и информалното учење може да ги резимираме на следниов начин:

- Може да се користат постојните кариерни центри во стручните училишта за подигнување на свеста за валидацијата, и контактирање до потенцијалните кандидати за валидација (како што се родителите) и да се овозможи почетно насочување на кандидатите (како што препорачуваат советниците за стручно образование и обука).
- Низ целата држава се реализираат проектни активности на Националната агенција за европски едукативни програми и мобилност и тие многу често тематски имаат врска со валидацијата на неформалното и информалното учење. Треба да се воспостави активна соработка со Националната агенција за европски едукативни програми и мобилност за да се создадат синергии и да се овозможи давање на иницијално насочување, советување и упатување преку активностите на оваа Агенција. Треба да се истражи и можноста за понасочена и активна поддршка на Агенцијата/ ЕУ фондови со цел формирање и функционирање на информативни канцеларии.
- Стопанската комора на Македонија и Асоцијацијата на работодавачи, со својата широка мрежа на работодавачи, може да се искористат како централни точки за контактирање со кандидатите за валидација, што често е во интерес и на самите работодавачи (тука би требало да се искористат искуствата од проектот за градење вештини). Овие две организации се заинтересирани за давање ваква поддршка на процесот на валидација на неформалното и информалното учење.
- Стопанската комора има 16 регионални центри, со еден вработен во секој од нив, и ќе бидат потребни дополнителни капацитети ако биде одлучено овие центри да дејствуваат како информативни канцеларии.

- Асоцијацијата на работодавачи има локални канцеларии во сите поголеми градови со кои раководат исклучиво волонтери, така што ќе им бидат потребни дополнителни ресурси да дејствуваат како информативни канцеларии.
- Општините, исто така, ќе имаат потреба од дополнителни капацитети за да можат да ги преземат информирањето и советувањето за валидација на неформалното и информалното учење, затоа што во моментот секоја општина има само едно лице кое истовремено е задолжено за образование и за економски развој.

5.1.3. Капацитетите во врска со еквивалентните кариерни центри за валидација на неформалното и информалното учење

- Некои од постојните кариерни центри во стручните училишта би можеле врз себе да ја преземат обврската (со одредено зајакнување на нивниот капацитет) за давање совети поврзани со валидација на неформалното и информалното учење (на пример, во фазата на поддршка со документација). Ова беше укажано заеднички од советниците за стручно образование и обука и од Националната агенција за европски едукативни програми и мобилност.
- Некои работодавачи би можеле да бидат заинтересирани да формираат привремени кариерни центри за активности на валидација кои би се однесувале на нивни вработени.
- Локалните канцеларии на Стопанската комора, Асоцијацијата на работодавачи и на општини немаат капацитети да делуваат како локални кариерни центри, па поради тоа нивното инволвирање ќе бара дополнителни ресурси.
- Треба дополнително да се истражат можностите за кариерните центри кои се формирани со меѓународни проекти. На пример, УСАИД проектот YES²⁴ повторно ги воспостави работните клубови во секој од локалните центри на Агенцијата за вработување, и тоа вкупно шест општини надвор и Скопје, и истовремено формираше кариерни центри во 25 средни училишта.

5.2. Фази во процесот на валидација

Претходната анализа покажува дека најчестите фази во процесот на валидација се:

1. Идентификување
2. Документирање
3. Оценување
4. Сертифицирање

Ова е, исто така, и структурата на планираниот процес на валидација во Македонија.

Споредбената анализа наведена погоре детално објаснува на кој начин се организирани фазите на валидација во трите држави (содржината и надлежностите).

²⁴ <https://www.usaid.gov/macedonia/fact-sheets/youth-employability-skills-yes-network>

Врз основа на европските стандарди, препораките од патоказот и елементите на актуелниот модел на валидација на неформалното и информалното учење за Македонија (кој во моментот е во развој), фазите на процесот на валидација во Македонија би изгледале на начин кој е прикажан во табелата подолу. Поради тоа, би било добро максимално да се искористат методологијата и научените поуки од проектот за градење вештини (види погоре). Да потсетиме, овој проект силно препорачува процесот на валидација да содржи интензивно менторство за кандидатите кои имаат ниско ниво на писменост, да има обрасци и инструменти за поедноставно споредување на различната документација за валидација како и шема за нивоа на знаење (ниско, средно и напредно) во процесот на валидација.

Фаза	Опис	Засегнати страни кои се инволвирани
<p>0. Подигнување на свеста и иницијално информирање (информативни канцеларии)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Информирање на јавноста за можностите/ иницијативите за валидација • Промовирање на позитивен имиџ на валидацијата, нејзин квалитет и промовирање доверба во валидацијата (преку летоци, весници, брошури) • Семинари, конференции и работилници за професионални лица, практичари и за пошироката публика • Посети на компании 	<p>Забелешка: сите засегнати страни треба активно да учествуваат во процесот на подигнување на свеста (ако е можно).</p> <p>Функционирањето на информативните канцеларии треба да има соодветна географска распределеност со користење на постојните структури и врз основа на нивните капацитети.</p> <ul style="list-style-type: none"> • МОН, МТСП, ЦОВ и ЦДУ како главни актери да го структурираат и иницираат процесот на подигнување на свеста, при што истиот треба да биде поддржан и од: • Други јавни засегнати страни (општини, државни агенции, даватели на услуги) • Стопански комори и социјални партнери • Невладини организации • Националната агенција за европски едукативни програми и мобилност • Други, ако е применливо

<p>1. Идентификување</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Давање совети и насоки на кандидатите • Информации за постапката на валидација, барањата, времетраењето, трошоците и можностите • Иницијална евалуација на документацијата која била доставена • Идентификување на потребите од дополнително учење/ обука • Евентуално започнување со подготвување на портфолио • Идентификување на евентуалните потреби од дополнително насочување и поддршка во текот на целиот процес на валидација (на пример, за кандидатите со ниско ниво на писменост) • Мотивација на кандидатите 	<p>За одобрените активности на валидација</p> <ul style="list-style-type: none"> • Советниците обучени во верификувани понудувачи на услуги за валидација имаат главна улога во процесот на идентификување, и во Агенцијата за вработување која треба да се фокусира на целната група на невработени лица • Советниците обучени во кариерните центри, невладини организации, општините низ целата држава, треба да го поддржат овој процес (зависно од нивните ресурси)
<p>2. Документирање</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Поддршка на кандидатите во подготвувањето на апликација и портфолио согласно барањата • Поддршка на кандидатите во разбирањето и документирањето на барањата за занимања 	<ul style="list-style-type: none"> • Советници обучени во верификувани понудувачи на услуги за валидација и Агенцијата за вработување • Советниците обучени во кариерните центри, невладини организации, општините низ целата држава, треба да го поддржат овој процес (зависно од нивните ресурси)
<p>3. Оценување</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Барање за комисија за валидација до Центарот за образование на возрасни • Дискусија околу апликацијата на индивидуално ниво • Евалуација на апликацијата/ портфолиото во однос на барањата • Консултации и со други експерти ако е потребно • По потреба, од кандидатот да се побара да достави дополнителна документација • Дебата и дискусија околу одлуката за валидација 	<ul style="list-style-type: none"> • Верификувани понудувачи на услуги за валидација преку назначени комисии за валидација во кои членуваат лиценцирани валидатори • Целокупна поддршка (вклучувајќи го и регрутирањето на валидатори) од страна на советниците за стручно образование и обука, Центарот за образование на возрасни, секторските совети

4. Сертифицирање	<ul style="list-style-type: none"> • Изготвување предлог за признавање • Усвојување на формално решение • Издавање на сертификат за квалификации 	<ul style="list-style-type: none"> • Понудувачите на услуги за валидација до Центарот за образование на возрасни, врз основа на препораката од комитетот за валидација
-------------------------	---	---

5.3. Профил на лица̄та (̄прак̄тичари) кои се вклучени во валидација̄та

Како што веќе спомнавме во Поглавјето 3. 7, главни практичари во валидацијата обично се советници и оценувачи/ валидатори.

Иако описот на нивните работни места е мошне сличен во сите држави кои беа анализирани (види 3. 7.), сепак барањата за нивни квалификации и обука се различни во различни држави, но очигледно е дека сите практичари поминуваат низ некаква иницијална обука. Иако кратката обука знае да биде доволна за советниците, за оценувачите/ валидаторите се бара да имаат постандардизирана обука. Најчесто се бара валидаторот да биде лиценциран од надлежен орган откако тој/ таа ќе заврши со обуката (која може да варира од кратки обуки во Словенија и Финска до задолжителна специјализација во вид на 25 ECTS во Финска).

Генерално, се препорачува следново:

- **Советниците** да поминат низ обука која би траела најмалку 2 до 4 дена во врска со информирање и насочување на кандидатите за валидација, процедурите и барањата за валидација, подготвување на портфолио, иницијално самооценување на кандидатите, итн. За лицата кои овозможуваат иницијално насочување (во информативните канцеларии) оваа обука може да се сведе на основна обука.
- **Валидатори/ оценувачи** можат да бидат само лица кои се стекнале со лиценца од надлежен орган и кои се регистрирани во официјалната база на податоци на валидатори (со која раководи Центарот за образование на возрасни), и тоа откако ќе поминат сеопфатна обука во врска со концептот на валидација, практиките и обезбедувањето квалитет, оценувањето на портфолио, подготвувањето и имплементацијата на оценување, итн. За да се поттикне учеството на приватниот сектор неопходно е да се намали обуката за практичарите за да не се загуби нивната добра волја и подготвеност за соработка.

5.4. Систем на квалификации, стандарди и обезбедување квалитет̄

Од суштинска важност е процедурите за валидација целосно да бидат усогласени со Рамката на квалификации во Македонија и да се базираат врз резултатите од учењето и стандардите на занимања верификувани од Центарот за стручно образование и обука. При индивидуалното оформување на процесот на валидација треба да се користат постојните квалификации и каталозите со испити.

5.5. Методи и инструменти за валидација

Поглавјето 3. 7. ги содржи методите и инструментите за валидација кои генерално најчесто се користат во Европа, и особено во трите држави опфатени со анализата.

Се препорачува македонскиот систем на валидација да се потпира врз овие чести практики. Треба да се потенцира дека акцентот треба да се стави врз валидација/ оценување на резултатите од учењето, а не врз самото учење како истите би биле стекнати. Исто така, се препорачува да се користи комбинација од методи која ќе одговара на контекстот на валидацијата, место да се става фокус исклучиво врз традиционални методи (како што се тестовите) и да се користи симулација во вистинско работно опкружување за да може да се оценат компетенциите за занимања.

6. Заклучоци

Општи заклучоци

- **Не постои оптимално, „точно“ или препорачано решение за развивање на национални процеси за валидација на неформалното и информалното учење.** Главен принцип кој треба да се земе предвид е **одржливоста и функционалноста** на моделите и решенијата за валидација на неформалното и информалното учење. Валидацијата мора да одговара на целта и да одговара на контекстот во кој се спроведува. Неопходно е да се идентификуваат и соодветни активности кои создаваат одржливи решенија.
- **Главната разлика меѓу напредните и помалку напредните системи за валидација** има помалку врска со нивната структура, а повеќе со јасноста на нивните улоги и задачи, соработката помеѓу засегнатите страни, свеста за и довербата во системот за валидација, која се остварува преку механизми за стандардизација, објективност и обезбедување квалитет. Напредните системи се карактеризираат со поинтензивна инволвираност на приватниот сектор и на организации од трети сектори.
- **Главните услови** за воведување висококвалитетна валидација на која ќе може да се верува се јасни, одржливи и функционални решенија за валидација во однос на:
 - Информирање, насочување и советување
 - Координација на засегнатите страни
 - Поврзаност со националните системи и рамки на квалификации
 - Стандарди и резултати од учење
 - Обезбедување квалитет
 - Професионални компетенции на практичарите
- **Европските модели за валидација на неформалното и информалното учење** според нивните главни карактеристики, и тоа:
 - Структурата на **правната рамка** (единечна или повеќекратна – и двете со свои предности и недостатоци),
 - Постоене на **Национална стратегија за валидација на неформалното и информалното учење** (која, инаку, не е одраз на степенот на развој на валидацијата на неформалното и информалното учење во државата, иако постои јасен тренд во насока на развивање на национални стратегии),
 - Структурата на **институционална рамка за валидација со различни оперативни пристапи** кон валидацијата (различни се во различни држави).
- **Сличностите помеѓу европските модели за валидација на неформалното и информалното учење** обично се однесуваат на следново:
 - **Квалификациите** за валидација на неформалното и информалното учење се вградени во националниот систем на квалификации и се насочувани од Европската рамка на квалификации и националните стручни квалификации,

- **Механизмите за обезбедување квалитет** кои содржат лицензирање на понудувачите на образовни услуги, обуки и лицензирање на оценувачи, како и издавање на сертификати базирани на стандарди на занимања и на резултати од учењето,
- **Кредит систем** кој овозможува доделување на кредитни поени (обично тоа се ECVET) на контекстите на учење,
- **Индивидуален пристап** во насока на валидација, методи на валидација и методи и инструменти кои овозможуваат валидација,
- **Фази на валидација** кои се групирани околу идентификувањето, документирањето, оценувањето и сертифицирањето и кои се разликуваат не само меѓу државите туку и зависно од целта на евалуацијата (на пример: целосни или делумни квалификации, ниво и област на образование, целна група и формалност на квалификацијата), а понекогаш се вклучени и институции.
- Со оглед на тоа што процесот на валидација е предвидено да произведе доказ за наученото (знаење, вештини и компетенции) кои кандидатот ќе може да ги „реализира“ во дополнително образование или работни можности, клучното прашање кое овој процес треба да го решава е стекнувањето **доверба кај оние кои ги добиваат** сертификатите од верификацијата на неформалното и информалното учење – во прв ред тоа се работодавачи, институции за образование, итн. , но и самите кандидати (што повторно нè води до неопходноста од постоење на обезбедување квалитет).

Специфики за македонскиот контекст на валидација на неформалното и информалното учење

- Македонија стабилно напредува во насока на **усогласување на своето образование со европските стандарди и насоки**. Таа го заврши процесот на упатување на својата Национална рамка на квалификации кон Европската рамка на квалификации и започна со постапката на обмислување на **валидацијата на неформалното и информалното учење**. Со оваа постапка управуваат Центарот за образование на возрасни и Европската фондација за обука и таа во целост е базирана на европските насоки и стандарди.
- Согласно европските стандарди, важно е Македонија да воспостави свој процес на валидација на неформалното и информалното учење кој целосно ќе ги почитува постојните образовни структури, со реално планирање на ресурсите и оптимално искористување на локалните потенцијали и капацитети.
- **Главните прашања кои треба да се решаваат** се премостување на јазот помеѓу побарувачката и понудата на работна сила, зајакнување на доживотното учење, вработување на возрасните лица и валидација на нивните квалификации релевантни за вработувањето.
- Од огромна важност е да се обезбеди **еднаквост меѓу сертификатите стекнати во процесот на валидација на неформалното и информалното учење** и сертификатите стекнати во формалното образование, врз основа на транспарентни процедури за обезбедување квалитет и користење на резултатите од учењето во сите процедури на валидација на неформалното и информалното учење, како и транспарентен и добро дефиниран процес на валидација на неформалното и информалното учење.

- Оптималното **искористување на домашните капацитети и потенцијали** е од огромна важност за создавање на одржливо валидација на неформалното и информалното учење во Македонија. Во таа смисла,
 - **Центарот за образование на возрасни**, како јавна институција за образование на возрасни, ги има и стратешките и координативни капацитети и може да дејствува како главен центар за валидација на неформалното и информалното учење. Центарот за образование на возрасни има интерес и капацитети да дејствува како главен промотор на валидацијата на неформалното и информалното учење во државата, да ги регистрира и да го координира развојот на капацитетите на советниците, оценувачите и комисиите за валидација, да води и ажурира регистри на понудувачи на услуги за валидација, на советници и оценувачи, и значително да придонесува во координацијата со засегнатите страни,
 - **Други јавни органи** (Центарот за стручно образование и обука, Државниот испитен центар) имаат капацитети да го споделат своето огромно искуство за да го поддржат процесот на валидација (мрежи, искуства, процедури, обрасци),
 - **Стопанската комора и Асоцијацијата на работодавачи** имаат капацитети да овозможат контакти со работодавачите за целите на валидација,
 - **Други тела во државата** (Националниот центар за доживотно учење, Националната агенција за европски образовни програми и мобилност) имаат капацитети активно да ги поддржуваат развојот и имплементацијата на валидацијата на неформалното и информалното учење преку своите проекти, мрежи, настани и експертиза,
 - **Информативните канцеларии за валидација на неформалното и информалното учење** би можеле делумно да ги искористат структурите кои веќе нудат одредено насочување и информации, како што се агенциите и невладините организации, и
 - **Кариерните центри за валидација на неформалното и информалното учење** треба да се потпрат врз постојните кариерни центри во стручните училишта или во рамките на проекти/ невладини организации.

7. Анекси

Анекс 1: Листа на лица со кои е разговарано

Анекс 2: Образец за стандард на занимање

Анекс 2. 1.: Писмени насоки за стандард на занимање

Анекс 3: Образец за квалификации

Анекс 3. 1. Писмени насоки за квалификација

Анекс 4: (4. 1., 4. 2., 4. 3.): Примери за каџалози со исџиџи/ стандарди на џосџиџнување

Избрана литература

ЦОВ, М. а. (2016). Паџоказ за имплементирање на систем за валидација на неформално и информално учење во Република Македонија. Скопје: МОН, ЦОВ.

Bank, W. (n.d.). Достапно на <http://data.worldbank.org/>

CEDEFOP. (2012). *Council Recommendation of 20 December 2012 on the Validation of Non-Formal and Informal Learning (2012/C 398/01)*.

Cedefop. (2014). *European inventory on VNFIL, Thematic report: multi-level governance*. EC, Cedefop, ICF International.

Cedefop. (2014). *European VNFIL Inventory, Country Report Финска*. European Commission, Cedefop, ICF International.

Cedefop. (2014). *European VNFIL Inventory. Country Report Iceland*. European Commission, Cedefop, ICF International.

CEDEFOP. (2014). *European VNFIL Inventory. Country Report Словенија*. Cedefop, ICF International .

CEDEFOP. (2014). *Executive summary of European inventory on VNFIL*. European Commission, Cedefop, ICF International.

CEDEFOP. (2014). *Thematic report: validation methods. European inventory on VNFIL*. EC, Cedefop, ICF International.

CEDEFOP. (2015). *European Guidelines for validating non-formal and informal learning*. Luxemburg: CEDEFOP, Office for Official Publications of the European Communities .

CEDEFOP. (2015). *European guidelines for validating non-formal and informal learning* . Thessaloniki: European Centre for the Development of Vocational Training .

European Commission. (n.d.). Достапно на http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework_en

Finnish National Board of Education. (n.d.). Достапно на http://www.oph.fi/english/curricula_and_qualifications/competence_based_qualifications_for_adults

МОН, С. (2016). Паџоказ за имплементирање на систем за валидација на неформално и информално учење во Република Македонија. Изготвен во соработка со ЕТФ. Нацрт шекс од 9.5.2016.

Интернет литература

ЕУ

<http://euroguidance.eu/>
<http://www.eqavet.eu/gns/home.aspx>
<http://europass.mk/>
<https://www.youthpass.eu/en/youthpass/about/>

Словенија

<http://www.nok.si/en/>
http://www.acs.si/guidance_and_validation
<http://www.cpi.si/en>
http://www.ric.si/national_vocational_qualifications/assessment/
http://www.nrpslo.org/en/noq/partners/centre_of_the_republic_of_slovenia_for_vocational_education_and_training.aspx

Финска

<http://ostu.ok-opintokeskus.fi/>

Исланд

<http://www.frae.is/um-okkur/about-us/>
http://www.frae.is/files/B%C3%A6klingur%20enska_1342453022.pdf
<http://www.reglugerd.is/reglugerdir/allar/nr/1163-2011>
http://www.frae.is/files/745-Alm%20baekl%202013-ensk_369202187.pdf
<http://www.infonet-ae.eu/country-overviews/iceland>
 s.bookmarked links

Македонија

<http://www.buildupskills.mk/>
<http://www.csoo.edu.mk/>
www.matura.gov.mk
<http://www.mchamber.mk/>
<http://www.na.org.mk/index.php/en/en-home.html>
www.europass.mk
[buildupskills.mk](http://www.buildupskills.mk)
[lifelonglearning.mk](http://www.lifelonglearning.mk)
[cov.gov.mk](http://www.cov.gov.mk)
<https://www.usaid.gov/macedonia/fact-sheets/youth-employability-skills-yes-network>
http://mrk.mk/?page_id=443&lang=en

Друго:

<http://data.worldbank.org/>
<http://www.cedefop.europa.eu/en/events-and-projects/projects/validation-non-formal-and-informal-learning/european-inventory>
<http://www.cedefop.europa.eu/en/events-and-projects/projects/validation-non-formal-and-informal-learning/european-inventory/european-inventory-glossary>